

חויית האימהות של נשים שנסחרו לתעשיית המין בישראל

איילת פרקר ועינת פלד

מחקר איכותני זה בוחן את חויית האימהות של נשים יוצאות חבר העמים, שנסחרו לתעשיית המין בישראל. הממצאים נאספו בראיונות עומק חצי מובנים עם שמונה נשים, שילדיהן נותרו במדינת המקור או שנולדו בישראל. תיאורי המרואיינות העלו שלושה מרחבים של חויית אימהות אשר התקיימו במקביל ובנפרד בסיפורן: האם הטובה, האם המקריבה למען אחרים והאם הרוצה גם לעצמה. אלו מתקיימים על רקע החיים בין שתי מדינות, המפצלים את חויית האימהות שלהן בין "כאן" ל"שם", ועברן בזנות המאיים לחדור בכל עת אל מרחבי האימהות השונים ולערערם. הדיון מתחקה אחר שורשי הפיצול בין מרחבי האימהות ומתבונן במאבקים המתחוללים במפגש ביניהם מנקודת מבט מגדרית, תוך התמקדות ביחסי אימהות-בנות ובניגודים המתקיימים בתפיסות החברתיות ביחס לאימהות וזנות.

מילות מפתח: זנות, סחר בנשים, אימהות

מאמר זה עוסק בחויית האימהות של נשים אשר נסחרו לצורך זנות בישראל. סחר בכני אדם בעולם, וגם בישראל, נמצא כמגמת עלייה מתמדת. לסחר בנשים פנים רבות, אולם הנפוץ ביותר הוא הסחר לתעשיית המין, הכוללת מכוני עיסוי, שירותי ליווי, שירותי מין בטלפון ובאינטרנט, מועדוני חשפנות ופורנוגרפיה. הסיבות שהביאו לפריחת הסחר בנשים נעוצות במידה רבה בתהליכים גלובליים. העמקת אי-השוויון בין מדינות מתפתחות לבין מדינות מפותחות דחפה אנשים הנמצאים במצוקה כלכלית להגר לשם מציאת פרנסה, בהעדר אפשרויות תעסוקה במדינתם (לבנקרון ודהאן, 2003; Kligman & Limoncelli, 2005). על פי הערכת האו"ם, מדי שנה נסחרות כמיליון נשים וילדות לתעשיית המין, והרווח של רשתות הפשע המאורגן עומד על כשבעה מיליארד דולר בשנה (Vlachova, 2005). הסחר בנשים לתעשיית המין, כפי שיתואר בהמשך, מתקיים בישראל מזה כעשרים שנה, ומספר הביקורים בחודש בבתי זונות בארץ נאמד במיליון (לבנקרון ודהאן, 2003).

חויית הסחר אינה אחידה, והיא תלויה בתרבות ובתפיסות המקובלות במדינות המקור, וברקע הכלכלי ובהיסטוריית החיים של הנשים הנסחרות. מרבית הנשים

מובאות לישראל ממדינות חבר העמים ורבות מהן אימהות. מאז התפוררות המשטר הקומוניסטי ונפילת חומות הגוש המזרחי בשנת 1989 עוברות מדינות חבר העמים תהליכי שינוי כלכלי וחברתי. תהליכים אלו זעזעו את מבנה שוק העבודה ויצרו פער מעמדי, גידול חד באבטלה ובעוני, הצטמקות שירותים חברתיים, התרחבות הפשיעה והתפתחות שוק שחור (לבנקרון ודהאן, 2003; Kligman & Limoncelli, 2005).

כל אלו דוחפים נשים אל שוק העבודה הלא פורמלי והלא מוגן הגדל בהתמדה, ולעיתים אף להגירה לשם עבודה. פגיעותן התעסוקתית של הנשים במדינות אלו גדולה אף יותר בשל השיעורים הגבוהים יחסית של אלימות בתוך המשפחה, התפרקות התא המשפחתי, הורות יחידנית, ייאוש ודיכאון, לצד העדר טיפול ועזרה מצד המדינה במצבים של אלימות ועוני. הקושי להתפרנס כובל נשים ונערות נפגעות אלימות אל המשפחה המתעללת, והופך אותן לפגיעות ונתונות להשפעה ולשכנוע מצד המבקשים לצרפן למסלול הסחר (Agustin, 2006; Avgerinos, 2006; Department for Global Development, 2003; International Organization for Migration, 1998; Kanji, 2004; Kartusch, 2001; Lehati & Aromaa, 2004; נטען כי במדינות שבהן האלימות כלפי נשים מקובלת, מהווה ההגירה, ובכללה גם הסחר למטרות זנות, הזדמנות כמעט יחידה למפלט ולפרנסה, ועונה על רצונן של נשים להתנסות באורח חיים אחר, הצופן בחובו הזדמנויות לשינוי להן ולילדיהן (Engle, 2004; Kartusch, 2001; Lehati & Aromaa, 2004; Yea, 2005).

חויית האימהות של נשים הנסחרות לתעשיית המין

האימהות כחוויה אישית, כמוסד חברתי וכתפקיד, מובנית על ידי תפיסות ונורמות חברתיות המדגישות את צרכי הילדים ואת מחויבות האם לשלומם. "האם הטובה" נתפסת כמסורה לילדיה וכבעלת רצון ויכולת בלתי נדלים לנתינה, דאגה והקרבה (פלגייהקר, 2005; פרידמן, 1996, 2007). כותבות פמיניסטיות רבות ביקרו תפיסה זו והצביעו על פערים בין חויית האימהות לבין המוסד החברתי הפטריארכלי של האימהות, וכיצד פערים אלו פוגעים באימהות ובילדיהן (ריץ', 1989; Hare-Mustin & Broderick, 1979). הדבר נכון במיוחד לגבי אימהות מקבוצות מודרות חברתית, תרבותית ומעמדית (לקס, 2000; מוצפי-האלר, 2007; Collins, 1990; Baca-Zinn, 1994; Mohanty, 1991). אימהותן של נשים הנסחרות לתעשיית המין בישראל מתקיימת בתנאים של שוליות מרובה הנעוצה ברקע הכלכלי שבאו ממנו, בהגירתן ובנסיבותיה, בחייהן בזנות, ובנסיבות אימהותן – בין אם ילדיהן נשארו בארץ המוצא שלהן ובין אם הן מגדלות אותם כמהגרות לא חוקיות או כנמצאות במעמד זמני.

השפעת מצוקה כלכלית והגירת עבודה על חויית האימהות

החיים בעוני מעצימים את הלחצים שהאימהות מתמודדות עימם עקב חוסר ההלימה בין הצרכים הבסיסיים של ילדיהן לבין יכולתן לספק אותם, ופעמים רבות מעוררים באימהות תחושות לחץ, אשם וחוויה של חוסר שליטה (קרומר-נבו, 2006; Cowen & Pitkin & Bedoya, 1997; McLanahan & Kelly, 1998; Cowen, 1992). מתחים אלו מועצמים אף יותר בקרב נשים המתפקדות כהורה יחיד, בשל אחריותן הבלעדית לפרנסת המשפחה ולטיפול בילדים (קרומר-נבו, 2006). עבודתן, הנעשית בתנאים קשים, עלולה לחבל בתפקודן כאימהות, אולם פעמים רבות מחזקת את דימוין העצמי ואת תדמיתן החברתית כאימהות עצמאיות, מקריבות ואחראיות, הדואגות לרווחת ילדיהן (קרומר-נבו, 2006; McCormack, 2005; Raver & Leadbeater, 2006). מרבית הנשים הנסחרות לתעשיית המין מתארות את החיים בעוני כמניע מרכזי לכניסתן אל מסלול הסחר. הן מוכנות לשאת את מחירי הזנות מתוך תקווה שכך תוכלנה להקל את המצוקה הכלכלית ולזכות בהכרה כי הן אימהות טובות וראויות (ברנן, 2006; Farley & Kelly, 2000; International Organization for Migration, 1998; Lehati & Aromaa, 2004; Yea, 2005).

מחקרים העוסקים בחוייתן של נשים נסחרות מראים כי רבות מהנשים שנסחרו לזנות מתייחסות אל הזנות כעבודה, ואלו שהן אימהות מתארות קשיים ודרכי התמודדות הדומים לאלו של אימהות מהגרות עבודה אחרות (Agustin, 2006; Lehati & Aromaa, 2004; Van Hook, Gjermeni, & Haxhiymeri, 2006; Yea, 2005). חשוב לציין כי הדיון בהיבטים המשותפים להגירת עבודה ולסחר בנשים לתעשיית המין רלוונטי להבנת חוייתן של הנשים, אך אין להסיק ממנו כי אנו תומכות בתפיסת הזנות כעבודה או כמקור פרנסה נורמטיבי. אימהות מהגרות מתארות את כאב הפרידה מילדיהן כחלק מאילוצי ההגירה, וכן את האשמה, הקושי והחרדה הנלווים להשאת הטיפול בהם בידי משפחותיהן, חברות או מטפלות בשכר. נמצא כי הפרידה והמרחק מהבית יוצרים בקרב האימהות חוויות חוסר אונים, חרטה, אשמה ובדידות, פוגעים בהערכתן העצמית ומערערים את זהותן (בריל, 2003; ברנן, 2006; Parrenas, 2001). פרנס (Hondagneu-Sotelo & Avila, 1997; Tacoli, 1999; Yea, 2005) מתארת שלוש אסטרטגיות מרכזיות שאימהות מהגרות נוקטות בהן על מנת להתמודד עם כאבן: רציונליזציה של המרחק, הרחבת ביטויי האהבה והדאגה והדחיקת המצוקה הרגשית. הידיעה כי הודות לעבודתן הן יכולות להבטיח את רווחתם וביטחונם של ילדיהן, יוצרת הקלה ברגשות האשמה על הנטישה והמרחק. הן מפצות את ילדיהן באמצעות שיחות טלפון ארוכות ומשלוח מתנות יקרות. לעומתן, מהגרות עבודה אשר ילדו את בכורן בארץ זרה, נדרשות להסתגל לזהותן

המשתנה עם הפיכתן לאימהות, וגם לבחינה מחודשת של התפיסות המוכרות להן אודות אימהות. מעבר כפול זה עלול לערער את ביטחונן ואמונן בעצמן ובסביבתן (Liam, 1999; Liampnttong. & Naksook, 2003). העדר מקורות תמיכה זמינים מדגיש את בדידותן וזרותן, ומעצים את תחושות חוסר האונים והבלבול מול צרכי ילדיהן. אימהות מהגרות מספרות כי ילדן מסייע להתמודדותן בתקופות קשות וממלא חללים שנוצרו עקב ההגירה, אך בה בעת הן חשות צער ואשמה על שהן מטילות על הילד את בדידותן ואת הצורך להפיגה, ומחסירות ממנו חוויה משפחתית מלאה. חוויות אלה נוכחות יותר כאשר האב ומשפחתו אינם מכירים ואינם תומכים בילדן ובהן (Liamputtong & Naksook, 2003; Van-Dan Akker & Pattison, 2006).

השפעת מסלול הסחר לתעשיית המין על חוויית האימהות

על אף נקודות השקה, חוויית ההגירה של נשים הנסחרות לתעשיית המין שונה באופן מהותי מזו של נשים שהיגרו לצורך עבודות משק בית או טיפול. ראשית, התפיסה החברתית השכיחה של זנות היא של עיסוק בזוי, "מלוכלך" וסוטה, שיש להתבייש בו (אלמוג, 2008; Pheterson, 1990). שנית, נשים נסחרות לתעשיית המין חשופות באופן תדיר לאונס ולאלימות מילולית ופיזית קשה מצד הסוחרים, הסרסורים והלקוחות, ולעבודות כלכלית תוך הפרה בוטה של זכויות אדם בסיסיות (Farley et al., 2003). הידע המחקרי על חווייתן של אימהות העוסקות בזנות מצומצם. ממצא בולט הוא המאמץ של הנשים לנתק באופן מוחלט את שקרה וקורה להן בזנות מאימהותן. נטען כי אימהות שעוסקות בזנות ומגדלות את ילדיהן, מנהלות חיים המשלבים זהות כפולה – בביתן עליהן להתאים עצמן למיתוס האם הטהורה, המזינה והלא-מינית, המסורה והאחראית לביתה ומשפחתה; ואילו בעת עיסוקן בזנות הן נדרשות להתנהגות פתיינית, החצנת מיניותן, ביטול רצונותיהן וצייתנות לשליטתם של סרסורים ולקוחות (Avgerinos, 2006; Dalla, 2000, 2002; McClelland, 2004; Sloss & Harper, 2004). החשש שמא ילדיהן יוחתמו בסטיגמה הכרוכה בזנות, מחייב אימהות, יותר מנשים שאינן אימהות, להקפיד על זהירות וסודיות בזמן זנות. הן משתדלות לבחור לעסוק בזנות במקומות נידחים, הרחק מביתן, שימזערו את הפגיעה בשמן ובאימהותן, והדבר מגביר את רמת הסיכון לפגיעה אלימה בהן (Castaneda, 1996; Ortiz, Allen, Garcia, & Hernandez-Avila, 1996). הפחד והבושה פן עיסוקן בזנות יתגלה למשפחתן ולאחרים, ובעקבות כך תוגדרנה כאימהות לא טובות וילדיהן יילקחו מהן, מצמצמים את יכולתן לזכות בתמיכה משפחתית וחברתית (גור, 2008; Avgerinos, 2006; Castaneda et al., 1996; Dalla, 2000, 2002, 2006; Sloss & Harper, 2004).

האלימות הכרוכה בזנות מתבטאת אצל הנשים בתסמינים פוסט-טראומטיים,

כגון: דיסוציאציה, קשיים בוויסות רגשי, עוררות יתר, הפרעות חרדה, התמכרות לסמים ואלכוהול, התנהגויות של הרס עצמי, אובדנות וסומטיזציה (גור, 2008; Farley & Barkan, 1998; Ross, Farely, & Schwartz, 2003). מחקרים העוסקים בסחר בנשים לתעשיית המין ובחוייתן של נשים בזנות מצאו כי בין 75% ל-95% מנשים אלו היו קורבנות של התעללות מינית ואלימות פיזית עוד בילדותן (גור, 2008; Dalla, 2000, 2002; Farley, 2003; Farley & Barkan, 1998; Herman, 2003; Scoular, 2004; Silbert & Pines, 1983). הדבר מציב אותן בסיכון גבוה לקורבנות חוזרת בחייהן הבוגרים במסגרת מערכות יחסים המלוות באלימות וטרור (Briere & Jordan, 2004; Feiring, Taska & Lewis, 1999). היסטוריית חיים המלווה בפחד מפני פגיעה וצורך להתגונן ולפתח אסטרטגיות הישרדות מפני אלימות וטרור, יוצרים בקרב רבות מנשים אלו דריכות מתמדת ותחושות נטישה, הפקרה ונידוי מן המערכות האנושיות והאלוהיות של השגחה והגנה (הרמן, 1992).

קורבנות לאלימות בילדות ובגרות עלולות להגביר את הלחץ והמצוקה הכרוכים באימהות. הפער בין רצונן של נשים ששרדו ילדות בצל אלימות להיות אימהות אחרות – מגינות, שומרות, קרובות ומעורבות, לבין חוייתן את עצמן בפועל, עלול ליצור עבור חלקן תסכול וכעס ולהשפיע על תפיסתן את עצמן כמסוגלות להתמודד עם המטלות הכרוכות בהורות (Burkett, 1991; Ruscio, 2001; Schuetze & Das, 2005). (Eiden, 2005).

שאלת המחקר ונקודות מוצא תיאורטיות

המודעות למצוקתן של נשים שנסחרו לתעשיית המין הולכת וגוברת בשנים האחרונות, אולם חוויית האימהות שלהן נותרה עלומה. זרותן, שוליותן המרובה והקושי התרבותי לחבר את האימהות ה"טהורה" לעיסוק ה"מלוכלך" בזנות, הופכים כולם את אימהותן לשקופה מבחינה חברתית. ועדיין, רבות מהנשים שנסחרו לתעשיית המין מתמודדות יום-יום עם מציאות של אימהות מורכבת וסבוכה, בין אם הן מגדלות את ילדיהן ובין אם ילדיהן נותרו בארצות מוצאן. העדר ידע והבנה ביחס להתנסותן כאימהות מקשה על גורמים חברתיים שונים הנמצאים בקשר עם נשים אלו להבין את מציאות חייהן ולהעניק להן את הסיוע שהן זקוקות לו. מטרת מחקר זה להאיר את חוויית האימהות של נשים אשר נסחרו לצורך זנות בישראל, כפי שהן מתארות אותה, על רקע ההקשר החברתי-תרבותי שהיא מתקיימת בו. בהתאם, שאלת המחקר המרכזית הינה "מהי חוויית האימהות של נשים אשר נסחרו לזנות בישראל?" המחקר הונחה על ידי גישה נטורליסטית והתבסס על ראיונות עומק עם אימהות ששהו ב"מעגן", מקלט לקורבנות סחר לתעשיית המין. המחקר הנטורליסטי מדגיש את ההבנה ההוליסטית של תופעות ואת חשיבות ההקשר בפרשנותן. כמו כן הוא

מניח כי תופעות יכולות להיות מובנות רק מנקודת מבטם הפנימית של החווים אותן, ועל כן משמעות התופעה היא סובייקטיבית ויחסית להשקפה שבתוכה היא מובנית (שקדי, 2003).

נקודת מוצא זו נמצאת לכאורה בסתירה לעמדת המוצא הפמיניסטית של החוקרות, ומחייבת הבהרה של האופנים שבהם הושפע המחקר ממנה. ראשית, הבחירה בשאלת מחקר העוסקת בקשר בין אימהות לזנות נבעה מרצוננו לתרום לידע על הקשר שבין מגדר ומצבי שוליות חברתיים, כגון זנות, לתופעות חברתיות והתנסויות אישיות כגון אימהות (Hesse-Biber & Leavy, 2007), וכן לחשוף ולהנכיח ממדים מושתקים בחייהן של נשים "שקופות" (קרומר-נבו, 2000; Bergen, 1993; ; Brooks, 2007). שנית, כפי שיפורט בהמשך, לכל אורך איסוף הנתונים וניתוחם נעשה מאמץ מכוון להימנע מהשפעת התפיסות הפמיניסטיות שלנו על דברי המרואיינות, תפיסות הרואות בסחר בנשים למטרת זנות ניצול מצוקתן לשם הפקת רווחים כלכליים וסיפוק צורכיהם המיניים של גברים, תוך שימוש בפרקטיקות של שליטה וכוח (אלמוג, 2008; דבורקין, 2005; MacKinnon, 1990; ; Leidholdt, 2003). במקביל, נעשה מאמץ לאפשר למרואיינות לתאר את התנסותן ולהגדיר את עצמן ואת מידת השליטה שלהן בחייהן באופן שבו יבחרו (Wahab, 2004), ולא דווקא כקורבנות של דיכוי וניצול. לבסוף, פרשנות הממצאים בפרק הדיון נעשתה מתוך נקודות מבט תיאורטיות פמיניסטיות.

המחקר

שיטת המחקר

את המחקר ערכה המחברת הראשונה, שעבדה בעבר כרכזת המקלט לנשים קורבנות סחר בישראל, והנחתה אותו המחברת השנייה, שהינה חוקרת בתחום האלימות נגד נשים. במסגרת תפקידה הכירה החוקרת מקרוב את חוויות חייהן של נשים במקלט, והפכה לפעילה במאבק נגד אלימות ודיכוי נשים בכלל ותופעת הסחר בנשים לתעשיית המין בפרט. על פי רוב, הנשים מוחזרות לארצן על ידי מנהלת ההגירה בסמוך לתפיסתן, וקשה לבסס קשר ומרחב בטוח לקיומו של דיאלוג עמן. גם הבושה הכרוכה בעיסוק בזנות, החשדנות הרבה המאפיינת אוכלוסייה זו והקושי ביצירת יחסי אמון, מצמצמים את האפשרות להכירן ולהתוודע לסיפוריהן. משך הזמן ששהו הנשים במקלט ובישראל, אופי מערכת היחסים האישית שנוצרה בינן לבין המחברת הראשונה והיכרותה עם שדה המחקר ועולמות התוכן שלו, אפשר לנו לפתוח צוהר אל מציאותן הנסתרת בדרך כלל מעין הציבור.

אוכלוסייה, מדרגם וגיוס המרואיינות

ההערכה היא כי בישראל שוהות בזמן נתון כמה אלפי נשים אשר נסחרו לצורך תעשיית המין (לבנקרון ודהאן, 2003). מקלט "מעגן" הוקם עבור קורבנות סחר לתעשיית המין, תוך עדיפות לנשים המעידות נגד סוחריהן. בעת עריכת המחקר היו נשים אלו רשאיות להישאר בישראל על אף היותן שוהות לא חוקיות. היה עליהן להתגורר במקלט, אשר סיפק מענים לצורכיהן הפיזיים, הרפואיים, הרגשיים והחברתיים, ולהתחייב למערך החוקים והנהלים שלו. משך שהותה של אישה במקלט נע בין שלושה חודשים לשנתיים, ובתקופה זו נבנתה עבורה תוכנית טיפול ושיקום. נשים אשר סיימו את הליך העדות היו זכאיות לבקש להאריך את אשרת השהייה והעבודה לשנה נוספת, ועם קבלת האישור עזבו רבות את המקלט, לעיתים למגורים עם בן זוג. עם תום התקופה המוגדרת היה עליהן לשוב למדינתן, למעט במקרים חריגים כגון קבלת מעמד פליטות, מקרה הומניטרי, הסדרי נישואין וחיים משותפים.

מרבית הנשים ששהו במקלט הן נתינות מדינות חבר העמים, ונסחרו לישראל לעיסוק בזנות בשש השנים שקדמו לשהייתן במקלט. בשלוש השנים הראשונות לקיומו של המקלט, החל מפתחתו בפברואר 2004, שהו בו 240 נשים, כמחציתן אימהות. מבין האימהות, ילידיהן של כשני שלישים מהנשים חיו במדינת המקור, והאחרות ילדו את ילדן הבכור בישראל. יותר מ-50% מהנשים במקלט היו בשנות העשרים המוקדמות לחייהן. נתונים אלה נסמכים על דיווח עצמי בלבד, משום שבמרבית המקרים אין ברשות הנשים מסמך מזהה.

לאחר אישור הצעת המחקר על ידי משרד הרווחה, מנהלת המקלט ועמותת קש"ת המפעילה אותו, פנתה המחברת הראשונה אישית אל 16 אימהות ששהו במקלט. גיוס המרואיינות נערך בסמוך לסיום עבודתה במקלט. הנחנו, כי נשים שסיימו את חובת עדותן, אינן מטופלות יותר במקלט, ומתגוררות תקופה ממושכת בישראל, יחוו פחות מחויבות להשתתף במחקר מנשים המחויבות לגור במקלט. על כן פנינו תחילה לנשים שעזבו את המקלט ונשמר עימן קשר, ובהמשך לנשים שאשרת השהייה שלהן הוארכה לתקופה נוספת ובחרו להמשיך ולהתגורר במקלט. בנוסף, שימשו אותנו שלושה קריטריונים לאיתור מרואיינות:

- א) לא נעשתה פנייה לנשים אשר היה ידוע כי התקשו בעבר לדבר על עולמן בכלל ועל חוקיית הזנות בפרט;
- ב) ניתנה עדיפות לנשים הדוברות עברית באופן שיאפשר להן להתבטא בחופשיות;
- ג) לא נעשתה פנייה לנשים אשר נדמה היה כי יפגעו באופן כלשהו מן המפגש המחודש עם המחברת הראשונה לצורך המחקר, או שעשויות לחוות את הריאיון כמבלבל ביחס למערכת היחסים שלהן עמה.

הוצע לנשים להשתתף במחקר אקדמי על חוויית האימהות של נשים אשר נסחרו לישראל לתעשיית המין והודגש כי המחקר אינו קשור למקלט "מעגן" או לרשויות החוק. עוד נאמר לנשים כי אנו מעוניינות ללמוד מניסיונן כאימהות על מנת להרחיב את ההבנה ולקדם את הזכויות ואת השירותים הניתנים לנשים נסחרות שהן אימהות. מבין 16 הנשים שפנינו אליהן, ארבע נשים סירבו להשתתף במחקר משום שלא רצו לדבר על עברן בזנות. ארבע נשים נוספות נתנו הסכמתן אולם לא השתתפו במחקר בשל קושי לתיאום מועד לריאיון או כי לא הגיעו למפגש שנקבע והקשר עימן ניתק. שמונה המרואיינות הגיעו כולן לישראל ממדינות חבר העמים. ארבע מהן היו אימהות טרם מסלול הסחר והשאירו את ילדן במדינת המקור. שלוש ילדו את בן הבכור בישראל – שתיים גידלו את ילדן בארץ ואחת החזירה את בנה לארץ מוצאה כשהיה בן שנתיים ושבה לישראל. לאחת הנשים היה ילד במדינת המקור ותינוקת שילדה וגידלה בישראל. הנשים היו בנות 25–32 שנים וילדיהן היו בני חצי שנה עד עשר שנים. כל המרואיינות סיימו את הליך העדות נגד סוחריהן בעת הריאיון. ארבע מתוכן בחרו להמשיך להתגורר במקלט, אחת חיה בדירה שכורה עם חברה ושלוש חיו עם בני זוגן. עבור שש נשים היה זה ביקורן הראשון בישראל; אחת שהתה בישראל בפעם השנייה ואחת בפעם השלישית. חמש מבין המרואיינות שהו בזמן המחקר בין שנתיים וחצי לארבע שנים בישראל ושתיים נוספות שהו בישראל מעל שש שנים.

איסוף הנתונים

ראיונות עומק חצי מובנים (שקדי, 2003) עם הנשים התקיימו לאחר שקיבלו הסברים מפורטים בכתב ובעל פה על המחקר וחתמו על טופס הסכמה מדעת בשפה הרוסית. הראיונות הונחו בגמישות על ידי מדריך ריאיון שהוכן לצורך מחקר זה על סמך הספרות בתחום וניסיונה המקצועי של המחברת הראשונה. את חלקו הראשון של הריאיון הנחתה שאלת פתיחה כללית: "ספרי לי את סיפור חיך, כפי שאת רואה אותו". שאלה זו נועדה לאפשר למרואיינת להציג את עצמה ואת סיפור חייה באופן חופשי, ולשלב בו את סיפור האימהות בדרכה. בחלקו השני של הריאיון התבקשו המרואיינות להתייחס לכמה נושאים, אם לא עלו בחלק הראשון: תפיסתה של המרואיינת את תפקיד האם, תפיסתה את אימהותה שלה והשפעת חוויית הסחר והעיסוק בזנות על אימהותה. אימהות שילדן גדל במדינת המקור נשאלו על חוויית האימהות ממרחק, ואימהות שילדו את ילדן בישראל נשאלו אודות מרכיבי חוויה זו.

הנשים רואיינו על ידי המחברת הראשונה. מקום הראיונות ומועדם נבחרו על ידי המרואיינות. שלושה התקיימו בבית המרואיינת, שלושה במרפאת מין בדרום תל-

אביב בשעות שלאחר סגירת המרפאה, ושניים במשרד סמוך למקלט. הראיונות הוקלטו. הובהר למרואיינות שהן יכולות לסרב לענות על שאלות ולעצור את ההקלטה או הריאיון בכל שלב, וכי ההקלטה תשמש לצרכי המחקר בלבד. כאמור, שפת האם של כל המרואיינות הייתה רוסית. המראיינת שולטת באופן בסיסי ברוסית, ובנוסף הוצעה למרואיינות האפשרות לתרגום סימולטני על ידי מתורגמנית, מוכרת או זרה, על פי בחירתן. שלוש בחרו באפשרות זו. שני ראיונות תורגמו על ידי עובדת דוברת רוסית מהמקלט, ואחד על ידי עובדת סוציאלית שעבדה בעבר במקלט. המרואיינות שלא נעזרו בתרגום שלטו בעברית באופן שאפשר הבנה הדדית בזמן הריאיון. חשוב לציין כי התרגום השפיע על הדינמיקה בחדר, קטע וסרבל את רצף הדיבור והאריך את הריאיון. עם זאת, המרואיינות ייחסו לו חשיבות רבה באפשרו להן לבטא עצמן באופן מלא ומדויק יותר. הראיונות תומללו באופן מדויק על ידי המראיינת והיא נעזרה במידת הצורך במתורגמנית על מנת להבהיר דברים שנאמרו ברוסית במהלך הריאיון.

בראיונות תיארו המרואיינות כיצד היסטוריית חייהן והחוויות שעברו בעקבות הסחר לזנות מנעו מהן, פעמים רבות, לבטא את עמדותיהן וחוויותיהן, מחשש שסיפורן יתקבל בסלידה ובוז מצד השומעים, וכיצד השתיקו מרכיבים מהותיים בחוויותן על מנת להתאים את התנהגותן ומילותיהן לדרישות המקובלות. הן שמחו על האפשרות לשתף בחוויותן בכלל, ובחוויות האימהות בפרט, באופן שאינו שופט ומשתיק, וביקשו כי הקוראים יתנו את הדעת על מכלול ההיבטים שבחוויותן וייתייחסו בכבוד לבחירותיהן. חלקן ציינו כי על אף הקושי לחזור ולתאר רגעים וזיכרונות שהיו רוצות לשכוח מילדותן ומתקופת הסחר והזנות, הן מרגישות כשליחות של נשים נוספות שלא ניתנה להן ההזדמנות להשמיע ברבים את סיפורן.

ניתוח הנתונים

הנתונים נותחו באמצעות ניתוח תוכן (שקדי, 2003; Patton, 2001) על ידי המחברת הראשונה, בהנחיית המחברת השנייה. מטרת הניתוח הייתה להמשיג את סיפור חוויית האימהות של המרואיינות מנקודת מבטן, באופן שייתן ביטוי הן למשותף והן למבחין ביניהן. בראיונות נכללו תכנים נוספים (כתיאור חוויות מסלול הסחר והעיסוק בזנות) שאינם מיוצגים במלואם במאמר זה. תהליך הניתוח כלל חמישה שלבים עיקריים: ראשית, הראיונות נקראו במלואם כדי לשמר את תמונת הנרטיבים השלמים טרם פירוקם. בשלב השני זוהו באופן אינדוקטיבי רוב התמות בטקסטים. הזיהוי הניב רשימה של כ-600 מושגים ונושאים. רשימה זו צומצמה בתהליך שכלל ארגון וניקוי חפיפות ואחר כך ניתוח תוכן, עד לקבלת אינדקס של 30 קטגוריות תוכן כלליות. בשלב השלישי מוינו כל הטקסטים של הראיונות ל-30 קטגוריות התוכן. בשלב

הרביעי נערך ניתוח משני של הטקסטים שנכללו בכל אחת מ־30 הקטגוריות, על מנת להעמיק את ההתבוננות בתכנים ובחיפוש אחר מבנה אינטגרטיבי וקוהרנטי להמשגת חוויות האימהות של המרואיינות. שלב זה אפשר הבנה טובה יותר של רבדים גלויים וסמויים בחוויות המרואיינות, רבדים שהתחווירו מתוך הפירוק והקיבוץ המחודש של תכני הראיונות. בשלב האחרון הומשג המודל המארגן את פרק הממצאים, המשמש להצגת הממצאים במאמר.

שני אתגרים ייחודיים שניצבו בפנינו בתהליך הניתוח היו השונות התרבותית שבין החוקרות למרואיינות, וההטרונגיות של קבוצת המרואיינות. אף על פי שהמחברת הראשונה מכירה היכרות בסיסית את השפה הרוסית ואת מאפייני התרבות של חלק ממדינות חבר העמים, הנחנו כי אין בכך די להבנת משמעויות וניואנסים הנגזרים מהם. על כן, ובהמשך לתהליך איסוף הנתונים, נעשה מאמץ לגשר על השוני התרבותי באמצעות למידה והבהרה של מושגים, הנחות ונורמות, והתודעות לאגדות עם, שירים, סרטים ומיתוסים מתרבות חבר העמים שהוזכרו בראיונות. כל הציטוטים הנכללים בפרק הממצאים מוצגים כלשונם, למעט מקרים בודדים שבהם תורגמו ביטויים מרוסית לעברית או תוקנו שיבושי שפה שמקשים מאוד על הבנת הטקסט מחוץ להקשרו המלא. מתוך מודעות להטרונגיות במאפייני המדגם, בעיקר ביחס למועד לידת הילדים (לפני או אחרי היסחרות האם לתעשיית המין) ולמקום שהותם (במדינת המקור או בישראל), התייחסנו בניתוח הנתונים לדומה ולשונה בחוויית האימהות של נשים בתת-קבוצות אלו.

אמינות המחקר (שקדי, 2003) נתמכת על ידי תיאור מפורט של נקודת מבטן של החוקרות וההקשר שבו התקיים, וגם על ידי תיאור מפורט של הממצאים הכולל התייחסות להקשר שבו נוצרו. על מנת להבין באופן מעמיק את חווייתן הסובייקטיבית של המרואיינות, ולהימנע מפרשנות בשלב ניתוח הממצאים וכתבתם, עשינו שימוש בחשיבה ובדיאלוגים רפלקטיביים. צירים מרכזיים של הדיאלוגים הרפלקטיביים שקיימנו בינינו לבין עצמנו, זו עם זו ועם אחרים, נסבו סביב המפגש בין תפיסות האימהות וחוויות האימהות שלנו ובין מה שעלה בראיונות, וסביב הרקע התרבותי השונה שלנו ושל המרואיינות.

סוגיות אתיות

מעורבות המחברת הראשונה בשדה המחקר עוררה כמה סוגיות אתיות, ועליהן ניתנה הדעת לאורך המחקר בניסיון לצמצם פגיעה אפשרית במרואיינות. ראשית, התקיים כפל תפקידים של המחברת הראשונה כחוקרת וכעובדת סוציאלית במקלט עד סמוך למועד הראיונות. מצב זה יצר שני קשיים פוטנציאליים מרכזיים: הסכמה לא ולונטרית של הנשים להשתתפות במחקר וקושי של המרואיינות לשלוט במידת

חשיפת סיפורן לאורך הריאיון. באופן כללי, ובייחוד עבור אנשים שחוו אלימות וניצול מתמשכים, הקשר עם דמויות סמכות עשוי להיות מושתת על התנהגות של ריצוי לשם זכייה בהכרה ואהבה (הרמן, 1992), או לשם השגת הטבות ומשאבים נחוצים. כדי לצמצם את האפשרות שהנשים תסכמנה להתראיין למחקר מסיבות אלו, גויסו כאמור נשים שאינן מתגוררות במקלט או ששוהות בו מבחירה, ואי לכך מידת תלותן במקלט ובעובדיו והשפעתם על התנהלות חייהן מצומצמת. בנוסף, הפסקת עבודתה של המחברת הראשונה במקלט לפני מועד קיום הראיונות וכיטול סמכויותיה הפורמליות ביחס לנשים, קיום הראיונות מחוץ למקלט, ודיון ישיר וברור עם הנשים בנושא תוך כדי הראיונות ולפניהם, הגבירו אף הם את יכולתן של הנשים לבחור לסרב להשתתף במחקר.

ההכרות המוקדמת של המחברת הראשונה עם המרואיינות במסגרת עבודתה הטיפולית במקלט ביססה עמן מערכת יחסים של קרבה ואמון. במקביל, הכרות זו עלולה הייתה לכבול את המרואיינות לנרטיב הידוע לחוקרת מהכרותה המוקדמת עימן, ולפגוע ביכולתן לספר את סיפור חייהן ואימהותן באופן שבו ראו לנכון במועד המחקר. כדי שלא תחשושנה שמא תיפגע אמינותן במקרה כזה, הודגש בפניהן לפני הריאיון כי לא ייכללו במחקר פרטים הידועים למראיינת שלא הוזכרו במהלכו. במקומות שבהם הניחו המרואיינות כי למראיינת יש ידע קודם עליהן, הן התבקשו לספר את הדברים שוב אם ברצונן שייכללו במחקר. במקרים שבהם המרואיינות סיפרו סיפור אחר או שונה מזה שהיה ידוע למראיינת, רק נוסח הנרטיב שסופר בריאיון הוא שנכלל במחקר. כמה מרואיינות ביקשו במהלך הריאיון שלא לדבר על נושאים מסוימים, בדרך כלל כאלו הקשורים בחוויות הזנות, וחלקן ביקשו שפרטים מסוימים לא יוזכרו. בשני המקרים בקשתן כובדה.

מחקר זה עסק בנושא רגיש במיוחד (Bergen, 1993) עבור הנשים ועלול היה לאיים עליהן משום החשיפה של התנסויות הנחווות כלא-נורמטיביות, מביישות או כואבות ביותר, וכן בגלל היותן נתונות תחת איומים של אנשים המעורבים בעולם הפשע. נמנענו מלפנות לנשים שלגביהן היה חשש כי עצם השתתפותן במחקר תסכן את שלומן, וכן הקפדנו מאוד על סודיות באמצעות קיום הריאיון במקום בטוח ושינוי פרטים העלולים להסגיר את זהותן. הראיונות אופיינו בעוצמות רגשיות חזקות ביותר שניתן להבינן לאור התנסויות החיים הטראומטיות של המרואיינות. הנחנו כי ההזדמנות לספר את סיפורן בריאיון עשויה להיות משחררת ובעלת ערך מעצים, על בסיס התפיסה כי שחזור הטראומה יכול לאפשר תמורה בזיכרון הטראומטי ומיזוגו בחיי הנפגעת (הרמן, 1992).

במהלך הראיונות נעשה מאמץ להקשיב לנשים באופן רגיש ומכבד, תוך הקפדה על הגבולות המחקריים של המפגש. במקרים שזוהתה בהם מצוקה במהלך הריאיון הדבר שוקף לאישה, וחלקן בחרו לעצור את הריאיון לצורך התארגנות מחודשת.

לאחר הריאיון ובסמוך אליו התקשרה המראיינת לכל המרואיינות ודרשה בשלומן. בהזדמנות זו שיתפו המרואיינות בקושי ובכאב שחוו בעקבות הריאיון אך גם בחויית הכוח שהעניק להן, בכך שיכלו לחלוק גם חוויות קשות שאנשים נמנעים מלשמוע והן נמנעות מלהשמיע. הידיעה שהן מעניינות וחשובות וקולן יישמע במחקר העניקה להן תחושה של שליחות ומשמעות.

על אף המורכבות האתית הרבה שהייתה כרוכה במחקר, אנו מאמינות כי נכון היה לקיימו בשל החשיבות של חשיפת התנסויותיהן המושתקות, המורחקות והמדוכאות של המרואיינות, ולאור ההקפדה המרבית שלנו על שמירת שלומן וכבודן של המרואיינות. מאשה חיוקה תחושה זו בהתייחסה לנושא בסיום הריאיון:

כמה פעמים נזכרתי במצבים שהעדפתי לא להיזכר בהם וזה היה לי קשה מאוד, אבל אני יודעת שאת תעשי עם זה טוב גם לאחרות, כי את אוהבת אותנו באמת, ויודעת מה זה בשבילנו כל מה שעברנו. זה חשוב לי שתגידי בשבילנו.

ממצאים

בראיונות חלקו המרואיינות סיפורים מתקופות שונות בחייהן. הם סופרו באופן שאינו כרונולוגי, מנותק מזמן ולעיתים מנותק רגשית. כמענה על בקשתה של המראיינת בפתיחת הריאיון שתספרנה על עצמן, שאלה לנה: "על איזה חלקים ממני את רוצה לדעת?!" יוליה ענתה לאחר שתיקה: "אני לא יודעת מי, לא יודעת איך להסביר לך מי אני, באמת לא יודעת, אני מין תלויה כזאת", ואז, כמרואיינות אחרות, הציגה עצמה דרך תפקידה האימהי שזיהתה עם אחריות, מחויבות ודאגה: "נתחיל מזה שאני אימא. באתי מרוסיה לישראל להרוויח כסף ולממן את הבת והמשפחה שלי".

תיאורי המרואיינות את עצמן התפצלו לנקודות בזמן ובמרחב: האני בעבר, "שם" (בארץ מוצאן ובזנות), תואר על ידן במושגים של חולשה, תלות וצמצום; האני של היום, "כאן" (בישראל ולאחר הפסקת הזנות), נתפס כשלב בתהליך שעברו להשגת עצמאות וכוח. כל המרואיינות ניהלו בעת הריאיון הליך מול רשויות החוק בישראל בניסיון להאריך את אשרת השהייה בישראל ולהסדיר את מעמדן בה. מלבד היכולת להתקיים בכבוד, הן קישרו את רצונן לחיות בישראל גם לתהליכים שעברו בשהותן במקלט. מקצת המרואיינות השתלכו בעבודה בעסקים שונים בעיר, חלקן יצרו מערכות יחסים זוגיות מספקות, והן הרגישו כי ניתנה להן לראשונה האפשרות לבחור את דרכן. השאיפה להשתקע בישראל לוותה באופטימיות ותקווה לחיים בטוחים ושלוים להן ולילדיהן. במקביל, הן היו בטוחות כי יאבדו את מה שהשיגו או שיוכלו להשיג בישראל עבורן ועבור ילדיהן אם תיאלצנה לשוב למדינתן:

חוויות האימהות של נשים שנסחרו לתעשיית המין בישראל

אם מהתחלה כשהגעתי למקלט, היו אומרים לי שככה יהיה, הייתי חושבת אם להישאר או לא, כי זה נורא מפחיד עכשיו ללכת הביתה ולחזור אחורה אחרי שהלכתי דרך קדימה בחיים והגעתי לנקודה טובה יחסית שעוד אף פעם לא הייתי בה. זה מפחיד. אני יודעת שאני אגיע לשם אני אצטרך להתחיל הכול מהתחלה, אני אחזור לאפס, וזה ייקח הרבה זמן, אם בכלל, לסדר שוב את החיים.

(יוליה)

בתמונת העתיד העמומה שציירו המרואיינות בראיונות הייתה אימהותן הפרט הברור היחידי. הן הדגישו כי אינן מוכנות לוותר על האפשרות להיות שותפות בגידול ילדן, וייחסו לתפקיד זה את הערך והמשמעות המרכזית בחייהן. מלאכת ההרכבה של חלקי סיפוריהן של המרואיינות לכדי נרטיב מסודר וברור דרשה כניסה לעולמן וניסיונות להתחקות אחר הרצף הפנימי שארגן אותם. סיפוריהן היו מורכבים וטעונים, לעיתים מציפים ומבלבלים. המעברים החדים בזמן ובמקום שאפיינו את סיפורי החיים של המרואיינות משקפים כפי הנראה את הקיטועים החדים שחוו ברצף החיים. פיצול העצמי למרחבים מובחנים אפיין גם את תיאורי חוויית האימהות והקשה על החיבור בינן לבין חוויות ההיסחרות והזנות. מאפיינים אלו הניחו תשתית להמשגת המודל המארגן את הממצאים. שלושת חלקיו של פרק הממצאים מתארים שלושה מרחבי חוויה אימהית מובחנים, אשר מתקיימים במקביל ובנפרד זה מזה: "העצמי הטובה", "העצמי המקריבה למען האחר", ו"הרוצה גם לעצמה". במוקד חוויית "העצמי הטובה" טמון הניסיון לתקן את ילדותן דרך חוויית "הילדות השנייה" שילדן מעניק להן. כאן בלט הדיאלוג שלהן עם דמויות אימהותיהן, תוך שהן מנסות להיות שונות מהן. חוויית "העצמי המקריבה למען האחר" הייתה הבולטת בראיונות מבין השלוש, ומתייחסת למרחב שבו חשו המרואיינות נדרשות לבטל עצמן מול תפקידן האימהי ולמקד את פעולותיהן למען ילדיהן ומשפחתן. מתוך תחושת המסירות תיארו עצמן כמוכנות לשלם בבריאותן הגופנית והנפשית כדי למלא אחר המצופה מהן כאימהות. כל המרואיינות השתיתו את חוויית "העצמי הרוצה גם לעצמה" בראיונות על כמיהתן למצוא "בחור טוב" שיעניק להן בית ויקיים איתן "משפחה נורמלית". הן האמינו כי רק כאשר שני המרכיבים ישולבו בחייהן, הן תזכינה בהגנה ובתחושת ביטחון.

חוויית "העצמי הטובה": דיאלוג בין ילדה לאמה

"כל אימא רוצה לתת לילד שלה את מה שהיא לא קיבלה" (מרינה)

המרואיינות שמו להן למטרה להיות אימהות טובות המסוגלות למלא אחר משאלות ילדיהן. הן ניסו להגשים מטרה זו ולברוא לילדיהן ילדות שונה וטובה משהייתה להן, גם אם הדבר גבה מהן מחיר אישי כבד. עבור אימהות שילדן גדל בארץ מוצאן,

המרחק הפיזי אפשר בנייה משותפת של תמונת חיים מיטיבה באמצעות מתנות, תמונות ותיאורי חיים מפורטים. השיח ביניהם התקיים במרווח שבין דמיונו של כל צד לבין מה שהתרחש הלכה למעשה במציאות חיו של כל אחד מהם. המרואיינות סיפרו כיצד יצרו עולם שבו הן שימשו כ"מגשימות חלומות" לילדן ולקרוביהן, ובתמורה זכו להערכה ושבח מצד היקרים להן.

לנה, אמו של ואדים בן השש, לדוגמה, הגדירה את תפקידה במערכת המשפחתית כ"דד מארוז" (מעין סנטה קלאוס). היא מספרת על תקופות שבהן לא יכלה למלא אחר בקשות בנה, משום שבמעט שחסכה התאפשר לה לשלוח לו מוצרים בסיסיים בלבד, ועל כן העדיפה שלא לשלוח את החבילה כלל. היא פחדה להרוס את דימוי האם הטובה שיצרה עבור בנה במשך שלוש השנים שבהן לא התראו. גם שיחות הטלפון עם הילדים אפשרו לאימהות לחוות עצמן כטובות וכיכולות להעניק לילדן כוח ותקווה. לנה תיארה את מהלכן הקבוע של השיחות שקיימה באדיקות עם בנה:

פעם בשבוע אנחנו מדברים, הוא מצייר ושואל אותי: "אימא באיזה צבע השיער שלך? (צוחקת). הוא יודע מתמונות שאני כל הזמן משנה את הצבע והתספורת. ואז הוא לוקח את התמונות שהוא צייר ומספר לי באיזה צבע החולצה שאני לובשת באיזה צבע החצאית ואומר שבתמונות שלו אני נראית יפה וצעירה (צוחקת). לפעמים הוא מסכים לשלוח לי אותם אם אני שולחת לו תמונות חדשות.

"המפגשים" הטלפוניים הפכו למסגרת שבה בילו האימהות יחד עם ילדיהן וחיזקו את תחושת הקרבה ביניהם תוך טשטוש המרחק הפיזי וההיעדרות הממושכת. האימהות תיארו כיצד הן וילדיהן נוהגים לספר דברים שהם מניחים כי ישמחו את האחר, ולעיתים משנים פרטי מציאות על מנת שלא לגרום צער וסבל. פעמים רבות הן סיפרו סיפור חיים שמעט ממנו התרחש במציאות: בסיפוריהן הן היו מלצריות, מטפלות, רקדניות ועוזרות בית; הן התגוררו בעיר גדולה ועשירה; היו מאוהבות בבחור מסודר וטוב המעוניין להקים איתן בית בישראל ולתמוך כלכלית בבני המשפחה האחרים. רובן מעולם לא סיפרו ולא התכוונו לספר למשפחתן על עיסוקן בזנות.

בהתייחסויותיהן של המרואיינות לחוייתן את עצמן כאימהות טובות, הן הרבו להשוות את תפקודן האימהי לזה של אימן. המרואיינות תיארו את רצונן להיות שונות מאימן ולתקן התנהגויות שלהבנתן הפכו את ילדותן לפגיעה ובודדה. חלקן שאפו להיות, שלא כאימן, קרובות רגשית אל ילדיהן ולהעניק להם חום. כך אמרה ז'נייה, אימו של אלעד, שגודלה על ידי סבתה:

אני נשבעתי שאני לא אהיה אימא קשה כמו שהיא [סבתא] הייתה. זה בטוח. אני אנסה להיות אחרת... אני גם קשה, אני לא מוציאה רגשות, וזה בא מהבית... וזה

חויית האימהות של נשים שנסחרו לתעשיית המין בישראל

בעיה. כי משהו כאילו עוצר אותי, אני פשוט לא למדתי לעשות את זה! למרות שאני לא רוצה אני משדרת אליו את אותם דברים שאני לא אהבתי. אני מפחדת שאני פחות חמה ממה שצריך להיות. יש קטעים שאני דומה לה וזה עצוב לי.

לצד תיאורי אימהות "סובייטיות" חזקות ונוקשות, סיפרו נשים אחרות על אימהות "נוכחות-נעדרות". אימהות אלו נחוו על ידי המרואיינות כתלותיות, כנועות ונוקות לטיפול של בנותיהן. אימהות אחרות נעדרו כליל. אמה של זרימה נהרגה בתאונת דרכים בעת נסיעה משותפת כשהייתה בת 11. כמה חודשים לאחר מכן זרימה לא דיברה, סירבה לצאת מהבית, סבלה מהתקפי חרדה ואושפזה בבית חולים פסיכיאטרי. בגיל 12 הפסיקה ללמוד ויצאה לעבוד כדי לפרנס את אביה הנכה. זרימה הציבה לה כמטרה להיות אימא טובה ונוכחת לבתה בת השש, הגדלה זה כשלוש שנים אצל אביה באוזבקיסטן, באופן דומה לאמה ושונה ממנה:

קשה לי, אבל אני יודעת שאימא שלי עוזרת מלמעלה ונותנת כוח בשבילי שאת כל זה אני עוברת... כל בוקר שאני קמה אני מסתכלת בארון בתמונה ואומרת שיהיה היום הכול בסדר, שתעזרי לי שתעשי לי דרך אור ולא שחור והולכת איתה כל היום. ככה לימדתי גם את הבת שלי אבל היא יכולה לדבר בטלפון איתי, כמעט תמיד שהיא רוצה.

בהשוואתן את תפקודן האימהי לזה של אימן, קיוו המרואיינות כי אם תצלחנה להיות אימהות שונות, ילדיהן יזכו לילדות מיטיבה שתאפשר להם המשך חיים בוגרים מלאים, מספקים ושקטים.

חויית "העצמי המקריבה למען האחר": אחריות, מחויבות וכאב

"הילד שלי טוב ומגיע בשבילי אני ככה סובלת" (ויקה)

תפקודן האימהי של המרואיינות תפס את המקום המרכזי בהתייחסותן לחויית האימהות שלהן. הן ראו את הדאגה לבריאותן ולרווחתן של ילדן כמחייבת אותן להתנתק מצרכיהן ולבטל את רצונותיהן. בדומה למיתוס ה"אם הטובה", ציפו מעצמן להקרבה ולנתינה ללא גבולות. גם המרואיינות שהגיעו לישראל כאימהות וגם אלו שילדו את ילדן בישראל ראו בזנות הזדמנות לחולל שינוי בחייהן ולהעניק לילדן חיים טובים יותר. הראשונות החליטו להגר מתוך הרצון להיטיב את חיי ילדן, ואילו האחרות בחרו להגר ולעסוק בזנות כדי ליצור תשתית טובה יותר עבור ילדן העתיד להיוולד. הן היו גאות שפעלו למען שינוי חייהן, והגדירו מעשה זה כמעשה הטוב ביותר שיכלו לעשות למען ילדיהן ומשפחתן. עם זאת, חוויות האימהות של נתינה וסיפוק כורסמו על ידי רגשות קשים שנבעו מהפרידה מהילדים ומהחשש מתגובות ילדיהן ומשפחתן לעיסוקן בזנות.

אימהות ממרחק: אשמה ופחד

המרואיינות סיפרו על ניסיונות רבים מצדן לשרוד את המציאות בארץ המקור בחיפוש אחר עבודות מקובלות. הן הקפידו לתאר את ההחלטה לעבוד רחוק מהבית, ואף לעסוק בזנות, כברירה היחידה והטובה ביותר, וככזו שאפשרה להן למלא אחר הציפייה של סביבתן ושלהן מעצמן להיות "אימהות ובנות טובות". המרואיינות שהיו אימהות טרם כניסתן אל מסלול הסחר, הותירו בביתן תינוקות ופעוטות והעבירו את האחריות לטיפול בהם ולחינוכם אל אחרים: בת משפחה, חברה או מטפלת בשכר. מרינה, שהשאירה את בנה בן השנתיים באחריות בת דודתה ואמה ארבע שנים לפני מועד הריאיון, אמרה:

כל אימא שעזבה ילד שלה, עזבה אותו בשביל לעבוד ולעשות כסף, לא בגלל שהיא רוצה חיים טובים ורוצה קודם לעשות טוב בשבילה. כל מה שהבנות עוברות, זה רק בשביל הילדים.

ועדיין, החלטת האימהות לעזוב את ילדן לתקופה ממושכת ולעסוק בזנות לוותה ברגשות אשם וזכחה לביקורת, הסתייגות והאשמה מסביבתן. הן הרגישו כי לעולם תצטרכנה להצטדק ולהצדיק מעשה זה בהקשר של אימהותן. זרימה סיפרה על התהליך שהכריע את החלטתה להצטרף בשנית למסלול הסחר:

זה היה קשה אבל אני חשבתי רק בשביל הבית, בשביל האבא ובשביל הילדה שלי. אני לא חשבתי שיהיה קשה, ושמתי בראש רק מה יהיה אחרי זה. ידעתי שאם אני לא הולכת שוב לישראל, אז אין כסף ואי אפשר להיות... ואני נסעתי עוד הפעם.

דפוסי החשיבה וההתמודדות שמתארות האימהות ביחס למסלול הסחר והעיסוק בזנות מבטאים גם הם את עוצמת הנתינה האימהית. הן תיארו את נכונותן ויכולתן לשרוד את המציאות הקשה של הזנות, מתוך אמונה כי זו תאפשר לילדיהן ולשאר המשפחה חיים טובים יותר. יוליה, אמה של טניה בת החמש, תיארה את אופן התמודדותה: "את נעולה כמו רובוט, נעולה רק על דבר אחד – כסף בשבילה". זרימה סיפרה כיצד הבינה שעליה להמיר במחשבתה את הלקוח לכסף, אם ברצונה לשרוד 25 לקוחות "ביום טוב":

בבפנים, זה, באים אנשים יותר מבוגרים מאבא, עם כל אחד אני צריכה נכנסת במיטה, זה מאוד ... אני לא יכולה לדבר עד כמה זה קשה... אבל בחוץ עושים שיהיה בסדר, אם לא עושים ככה, זה בלגאן גדול עם בעל הבית ואז הוא לא משלם כסף. את מבינה, לא ראיתי קליינט בעיניים, ראיתי כסף עם רגליים.

מאמצייהן הניכרים של האימהות לווו ברגשות אשם על כי לא עשו מספיק ונכון לטובת משפחתן. מחד, הן האמינו כי רק עבודה במדינה זרה תאפשר קיום בסיסי

חוויות האימהות של נשים שנסחרו לתעשיית המין בישראל

ורוחה לילדן. מאידך, לפי תפיסתן, הפכו עקב כך לאימהות נוטשות, רחוקות, כאלה שאינן שותפות. מרינה סיפרה:

זה עוד מעט ארבע שנים שלא ראיתי אותו. כמה שאני הייתי יכולה לשלוח כסף ולקנות בשבילו – אני לא יכולה להחזיר את האהבה הזאת, מה שהוא חסר... אני עצבתי אותו ואני לא נותנת לו אהבה, אני לא מספרת לו סיפורים ללילה. איך אפשר לעזוב ולא לחשוב עליו, לחיות את החיים רגיל?!... אני מרגישה שהנשמה שלי שמה ברוסיה והגוף שלי פה. אני יושבת הרבה ומסתכלת באוויר בלי לעשות כלום, וכל הנשמה והמחשבות שם, איתו.

אל האשמה התלווה החשש מפני ההשפעות העתידיות של הפרידה על בריאותם הנפשית של ילדיהן וטיב הקשר עימם. האימהות חששו מפני מתקפות של כעס והאשמה מצד ילדיהן:

אני לא הייתי רוצה שהילדה שלי תזרוק לי על התקופה שאני לא הייתי בבית ועל מה שאני עשיתי. אני מפחדת שהיא תגיד לי שאת נסעת ואת לא היית איתי בזמן של הילדות שלי. אני לא רוצה לשמוע ממנה תודה אף פעם, אבל אני גם לא רוצה לשמוע הטפות. זה מאוד מפחיד אותי שיום אחד היא תכעס עלי שעזבתי אותה לבד, וכל יום הפחד הזה מתגבר... (יוליה)

אימהות בישראל: מאבק על הכרה ויציבות

כאמור, גם המרואיינות שילדו את ילדן בישראל, לאחר העיסוק בזנות, סיפרו כי החליטו להגר מתוך כוונה להעניק לילדיהן העתידיים ילדות טובה ומאושרת, שונה ממה שהן חוו. מלבד התקווה כי שכר העיסוק בזנות יאפשר זאת, הן קיוו כי מערכת יחסים והורות משותפת עם גבר ישראלי, בישראל, יספקן את התמיכה הראויה לילדן. בפועל, ראשיתו של הקשר עם אבי הילד אכן טמן בחובו הבטחות לעתיד טוב ויציב; עבור חלקן, התגלו הבטחות אילו מאוחר יותר כריקות, ובדרך נערמו קשיים רבים נוספים שלא חזו. מאשה ילדה את בנה הבכור, שהיה בן שלוש בעת הריאיון, כמה חודשים לאחר שהפסיקה לעסוק בזנות:

רציתי משפחה ובית אחרי כל הדברים הרעים שהיו לי. פתאום קרו לי דברים טובים וחשבתי שמעכשיו יהיו עוד יותר טוב, הייתי בעננים. למרות שמהתחלה ידעתי שהוא נשוי, שיש לו משפחה, שהוא לא יעזוב אותם. חשבתי שעכשיו שאני בהיריון, הוא יזרוק אותם ויבוא אליי, זה המחשבות שהיו לי כל ההיריון. מצידו היו הבטחות שהוא לא קיים אותן, לא יודעת למה קיוויתי. לא היה לי כסף לא היה לי כלום, לא חשבתי, כל כך רציתי כבר להיות אימא.

מאשה, וגם ז'ניה וויקה, התמודדו עם לידת בנן הבכור במדינה זרה, שיש בה קודים אחרים מאלו שהכירו ל"אימהות טובה". הן מצאו עצמן רחוקות מביתן

ומשפחתן, נעדרות דמויות נשיות מדריכות אשר ינחו אותן כיצד לנהוג בילדן ובתפקידן החדש:

ואני נשארתי ככה לבד עם ילד בן יומיים על הידיים והייתי בשוק. לא ידעתי שום דבר, לא היה אימא לידי שתעזור תסביר לי איך לחתל, איך לעשות אמבטיה, אני בסך הכול הייתי בת 22, מה כבר יכולתי לדעת? לא ידעתי שום דבר למה הוא בוכה, לא ידעתי מה לעשות, לא הבנתי שום דבר... (מאשה)

שלא כמו ז'ניה וויקה אשר הסתייעו בבן זוגן ובמשפחתו, נותרו נטשה ומאשה ללא מקורות עזרה זמינים וקרובים לאחר הלידה. כאשר הבינה מאשה כעבור כמה חודשים כי אינה יכולה להסתמך על עזרתו ותמיכתו של אבי בנה, חיפשה אחר מקורות תמיכה אלטרנטיביים. כאם חדשה במדינה זרה שבה מעמדה אינו מזכה אותה בתמיכה סוציאלית, עומק המצוקה והיאוש הובילו אותה לא פעם למחשבות לחזור לזנות לתקופה מוגבלת, עד שתמצא מקור פרנסה אחר.

המרואיינות תיארו כיצד, על אף הקשיים והתסכול שנתקלו בהם, הן ניסו לעמוד במחויבותן האימהית ולחתור לטובת ילדיהן. מעמדן בישראל אילץ רבות מהן להתמודד עם עלבונות ויחס מתנשא מצד הרשויות והסביבה, אך הן היו מוכנות לסופגם מתוך אמונה שבסופו של דבר יהיו החיים שלהן ושל ילדיהן בישראל טובים יותר מאשר לו חיו במדינת המקור. בחווייתן נאבקו מול מנגנונים בירוקרטיים, נאלצו לעבור תחקורים ומבחנים על ידי הרשויות, והיו מחויבות לספר את סיפור מסלול הסחר והזנות שוב ושוב. הן הסכימו לחזור במראות ובמילים אל האירועים הקשים שחוו בעת עיסוקן בזנות מתוך תקווה כי לכשיזכו בהכרה במעמדו של הילד, סביבתן הקרובה והרחוקה תדע כי כוונותיהן אמיתיות כאימהות:

אני נורא עצבנית לפעמים כי אני לא רוצה לחשוב בכלל ולשים את זה בראש במקום שחור קטנצ'יק, כי זה מחשבות לא נעימות ושחורות. כל הזמן את חושבת ואומרים לך עבדת בזנות, ובכל מקום איפה אני הולכת עם ג'ני, אני כל הזמן מסתכלת אחורה עם ראש כי אולי מישהו יגיד שאסור לך לעשות את זה בגלל אנחנו יכולים להגיד שאת עבדת בזנות. מתי אני ליד אנשים שלא יודעים זה, אז אפשר לשכוח, אבל מתי את עם אנשים את כל הזמן שומעת כמו מישהו עושה לך בראש מכה: את שרמוטה, לא נעים. אני רק רוצה להגיד להם שאני נטשה, בחורה בסדר, אימא של ליאוניד וג'ני. (נטשה)

סוד העיסוק בזנות ושברו

תחושת הגאווה של המרואיינות על הקרבתן העצומה למען ילדיהן ומשפחתן כמעט שלא יכלה לבוא לידי ביטוי ולקבל תיקוף חיצוני בשל הבושה הכרוכה בעיסוק בזנות. המרואיינות פחדו מגילוי של הסוד ומהתגובות המצופות של בוז ודחייה.

גם במהלך הריאיון המעיטו המרואיינות להשתמש במילים המזוהות באופן ישיר עם עולם הזנות וצמצמו את הדיבור עליו. כפי שהוזכר קודם, כל המרואיינות יצרו סיפורים אלטרנטיביים לגבי עיסוקן וחלקן אותם עם בני משפחתן. מרביתן אמרו כי אין בכוונתן לשתף בסודן אף אחד מבני המשפחה:

אני בחיים לא אספר לבן שלי ולא לאף אחד אחר מהמשפחה את כל מה שהיה לי בישראל, אני פשוט אמציא לא יותר מדיי סיפורים, רק אשנה כמה דברים קטנים, כי זה יכול להיות מסוכן כי אחר כך אפשר לשכוח דברים שמספרים ולהסתבך. (לנה)

רוב המרואיינות הביעו עמדה נחרצת בדבר הצורך להסתיר מילדיהן את סוד עיסוקן בזנות, והניחו כי הסיכון הטמון בגילוי גבוה מדי והן עלולות לאבד בעקבותיו את הקשר עם הילדים. האימהות חששו שילדיהן יחששו מרומים ונבגדים בשל אי אמירת האמת, אך בעיקר שיגיבו כלפיהן בבוז, סלידה והתנתקות. יוצאת דופן הייתה כוונתה של זרימה, בת למשפחה מוסלמית מסורתית, לספר בעתיד לבתה את סיפור חייה המלא כדי למנוע ממנה את הכאב הכרוך בבחירה במסלול חיים כזה:

אני רוצה לספר לנורה הכול מה שהיה, אבל לא עכשיו, אולי עוד עשר שנים, מתי שהיא גודלת ומבינה שלא בשבילי עשיתי זה, שזה הכול בשבילה. אני אספר לה הכול כדי שהיא יודעת מה זה וכמה זה קשה בשביל בחורה ככה לעשות, אבל אני גם מפחדת שאם אני אספר לה שהייתי כזאת, היא תלך גם ככה ואני לא רוצה היא הולכת בדרך חיים שלי רע, אני רוצה שהיא תמצא את הדרך טוב שלה.

לתחושתן, הצליחו המרואיינות בדרך כלל להסתיר את העיסוק בזנות מבני משפחתן ומסביבתן, אולם פעמים רבות לא הצליחו למנוע את חדירת החוויות והזיכרונות של הזנות להכרתן. המרואיינות סיפרו כי החוויות הטראומטיות והמשפילות חוזרות אליהן ללא שליטה וכופות עליהן לשוב אל אירועים וזיכרונות שהיו רוצות להתנתק מהם:

כל האנשים חושבים, שזאת לא עבודה קשה, אבל זה קשה מאוד! זה מאוד קשה! בראש זה עושה את הבחורה פסיכי, ומוראלית כבר אין לה פסיכיקה [בתרגום: נפש] אין כלום בכלל, היא כבר כמו מתה בפנים. בגלל זה גם בחורים זה כמו מת בשבילה, היא כבר מתה הכול זהו! היא ראתה הכול, ועשו לה הכול, כי התנהגו אליה לא יפה. (זרימה)

עומק הפגיעה של העיסוק בזנות בנפשן של המרואיינות מעיד על עוצמת הקרבתן למען ילדיהן ובמקביל ערער את תפיסתן העצמית וגרם להן לחוש פחותות ופגומות ושאינן ראויות לטוב.

ההקרבה נכחה גם בתיאורי שני המרחבים האחרים של חוויית האימהות. נראה כי הפנמת מאפייני דמותה של האם הטובה, שלאורם גדלו ובגרו, השפיעה באופן ישיר על בחירותיהן ומעשיהן כאימהות. הן קיבלו על עצמן את המחיר שנגזר מכך וראו בו כמשקף את מאמצייהן לתפקד היטב. עם זאת, כפי שתואר, הן לא מצאו נחמה ועידוד מספקים במעשיהן ולא זכו לכל משוב חיובי מסביבתן בשל היותם סודיים. הן לוו באשמה תמידית על כי לא עשו די למציאת חלופות טובות יותר ופוגעות פחות עבור עצמן ועבור יקיריהן.

חוויית "הרוצה גם לעצמה": דיאלוג עם הגורל

כל אישה רוצה משהו טוב, משהו בשקט, משהו רגיל כמו לכולם (נטשה)

חוויית הבדידות והזרות שליוו באופן מתמיד את המרואיינות בחייהן חיזקו את רצונן לחדור משולי החברה פנימה ולהתמקם בתוכה:

החיים זה כמו שאת נוסעת ברכבת אבל את צריכה אותה רק בצד אחד, ואת לא יכולה חוזרת בצד איהי היית בהתחלה. את נוסעת ונוסעת ואת רואה הרבה מקומות, ופוגשת הרבה אנשים טובים ורעים ולפעמים את עוצרת בכל מיני מקומות יורדת מהרכבת, ועושה לך חיים חדש. ואת מנסה בזה הפעם לא לעשות שטויות, את מחפשת משהו טוב משהו נעים, את שמחה בחיים. ואם קשה לך, את יכולה לזוז קדימה וממשיכה לנסוע למקום אחר, וזהו. אבל את באותו רכבת ולא יכולה חוזרת איתה, רק למקום אחר. אני כבר רוצה להגיע ולהישאר, אבל אני חושבת שלרכבת שלי אין תחנה אחרונה. אני כמו כל הזמן ברכבת נוסעת בלי לעצור ואני ולא מבינה למה זה לא מפסיק. (נטשה)

התנועה הבלתי פוסקת ושאוץ הרכבת ליוו את חייה של נטשה ויצרו קצב ורעש תמידיים שלא אפשרו לה להתמקם במקום קבוע, וכמו שילחו אותה שוב לחפש את "החיים הטובים" במקום אחר. סיפור חייה של נטשה מייצג את סיפורן של נשים נוספות והוא רווי עליות ומורדות, רגעי משבר, אכזבות, כישלונות ובעיקר תחושה מתמדת ומתמשכת של עייפות. שלא כתיאורי מרחבי חוויית האימהות הטובה והמקריבה, המרואיינות מיעטו לתאר דברים שהיו רוצות לעצמן וסיפרו אודותיהם רק כמענה לשאלות ישירות. כאשר התייחסו לכך, תיארו את האימהות כמצב אשר בזכותו גדלים סיכוייהן לזכות בבית משלהן, ב"בחור טוב" וב"משפחה נורמלית".

המרואיינות מיקדו את חיפושיהן אחר חיים טובים ב"בחור טוב" – שיבטיח חיים יציבים. יש שעצרו את תנועת רכבת חייהן לחניית ביניים כאשר נוצר קשר עם גבר. ז'ניה סיפרה כי מצאה בחור טוב, איש עסקים אמיד, ועמו היא מתגוררת יחד עם

אלעד בנם. היא הכירה אותו כשבוע לפני חזרתה המיועדת לרוסיה. ההיכרות גאלה אותה, לדבריה, מהצורך להמשיך ולחפש.

נטשה, שבנה בן העשר גדל אצל הוריה, פגשה בביקורה הראשון בישראל את חיים, שהיה לקוח במכון שבו עבדה. עם שובה לישראל כעבור כמה שנים חידשה את הקשר עמו ביוזמתה. הבטחותיו המפורשות גרמו לה להתמסר אליהן ואליו ובמשך תקופה סיפקו מקור לוודאות ואופטימיות לגבי עתיד חייה. היא סיפרה:

אני חיכיתי וחיכיתי, שנתיים, נכנסתי בפניה ככה קטנה בלי לעשות לו כאב ראש, ותאמיני לי אני עכשיו לא יודעת למה חיכיתי? ! אני הספקתי כבר ללדת את ג'ני בשבילו ועד עכשיו לא קיבלתי ממנו שום דבר, מה חיכיתי? ! אני יודעת שאני צריכה שוב לחפש מזל שלי במקום אחר, כי עכשיו יש לי עוד אחד ילדה, וגם היא צריכה לגדול. אבל כבר אין לי כוח, הידיים שלי למטה!

נראה כי נסיבות חייהן המורכבות של המרואיינות טרפדו את יכולתן להגשים את חלומותיהן על ביטחון, שקט ויציבות. מדבריהן התחוויר כיצד מסלול הסחר והעיסוק בזנות העמיקו את הדיסוננס מול דמותו של הגבר. מחד, הגבר נתפס כמקור הכרחי ויחידי למען ביטחונן העתידי; מנגד, אמונן בעולם הגברי התערער בעקבות חשיפתן האינטנסיבית לגברים בהקשר של אלימות, שליטה ובוגדנות. לנה תיארה מתח זה בקשר למחשבות על הבאת ילד נוסף לעולם:

אני כבר לא יודעת. חשבתי שבעלי היה טוב כי הוא היה מבוגר בהרבה ממני וראה את החיים ולא רוצה את כל הבלגאנים. אבל מסתבר שלא, טעיתי! אני באמת לא יודעת מה גברים צריכים, בעיקר אחרי העבודה שעבדתי אני כבר לא ממש סומכת עליהם. אם גבר רוצה ללכת אי אפשר להחזיק אותו בכוח. לבעלי לא הפריע להתפרפר כשהילד היה קטן, והוא עוד עשה את זה בהפגנתיות.

רבות מהמרואיינות היו מעורבות במערכות יחסים זוגיות מתסכלות ופוגעניות. הן ביטאו בקול רם את תקוותן החוזרת, כי בפעם הבאה לא תסתנוורנה מהבטחות ותתבוננה במציאות באופן מפוכח. תפיסתן את עצמן כמי שאינן יכולות לאהוב ולהרגיש נאהבות תרמה להקצנת חויית האחרות שחשו ביחס לנשים אחרות, או, כדברי זרימה, כ"פחות נשים":

כל בחורה שמוצאת בחור טוב היא יוצאת מבפנים ואוהבת, אבל אני לא יכולה פותחת את הלב כמו כל בחורה בגלל כל מה שעברתי בחיים שלי עם אימא ואחר כך פה בישראל. פחות אישה.

הספק בדבר יכולתן לחיות אי פעם חיים רגועים ובטוחים חלחל לבחירותיהן, ופרם מדי פעם מחדש את ניסיונן לנהל את חייהן אחרת. מכל מקום, בתמונת חייהן העתידית הקפידו המרואיינות לשלב את ילדיהן קרוב אליהן:

את האהבה שיש לי לבת שלי אני לא יכולה לחלוק עם אף אחד אחר. עם איזה גבר שאני לא אחיה וכמה טוב שהוא יהיה והוא יאהב אותי ואני אותו. אם אני ארגיש שהוא לא מתייחס טוב לבת שלי, אני לא אהיה איתו, אני בחיים לא אחליף אותה באף אחד אחר. האהבה לבת שלי נותנת לי המון כוחות ללכת ולהתקדם. יש הרבה נפילות אבל צריך להמשיך ואת הכוח לזה אף גבר לא יכול לתת לי. (יוליה)

דיון

ממצאי המחקר מציירים את מרכזיותה של האימהות בחיי הנשים המרואיינות. אימהות אלו, בדומה לאימהות אחרות במצבי מצוקה (לדוגמה: נוה, 2006; קרומר-נבו, 2006; Peled & Barak-Gil, in press), חיפשו באופן מתמיד אחר דרך לחלץ את עצמן ואת ילדיהן ממציות חיים קשה ופוגענית, ולבסס את אימהותן כ"אימהות טובה". כנשים נסחרות אחרות (Kartusch, 2001; Lehati & Aromaa, 2004) מרבית המרואיינות ייחסו למצוקה כלכלית את המניע המרכזי להיענותן לעסוק בזנות מחוץ למדינתן, וראו בזנות מוצא מיטבי ממצבן. ממצאי מחקרים אחרים תומכים בתיאוריהן של המרואיינות ביחס לקושי הכלכלי והחברתי העצום שאימהות חדר-הוריות במדינות חבר העמים מתמודדות עימו (Crandler, Senturia, Sullivan, & Shine-Thornton, 2005; Cubbins & Vannoy, 2005; Kanji, 2004).

תיאוריות העוסקות בהתפתחות תפקידי מגדר על רקע המבנה החברתי הפטריארכלי (Benjamin, 1990; Chodorow, 1978, 1989; Miller, 1991; Ruddick, 1989) מוסיפות רובד נוסף להבנת מחויבותן של אימהות אלו לילדיהן ולמשפחתן. מוצע כי את הדאגה לילדים, כמעט בכל מחיר, מניעה זהותן הנשית של המרואיינות. הזהות הנשית מעמידה מעל לכול שימור וטיפוח של יחסים בין-אישיים בכלל, ודאגה לילדים בפרט. כפי שהוצע במבוא למאמר, מחויבות פנימית זו מחוזקת באופן מתמיד על ידי תפיסות ומיתוסים חברתיים ביחס למצופה מאימהות טובות (פלגיהקר, 2005; פרידמן, 1996, 2007; ריץ', 1989). כדברי ויקטור פראנקל (1970) המצטט את ניטשה: "מי שיש לו למה שלמענו יחיה, יוכל לשאת כמעט כל איך".

עבור המרואיינות, הגשמת ייעודן כאימהות היווה את הפשר, שעבורו נכנסו למצבים קשים במסלול הסחר והזנות ובאמצעותו שרדו אותם. ואכן, האימהות במחקר זה ויתרו, הקריבו, שתקו, כאבו והתגעגעו ללא הרף, והעזו לפרקים לגלוש במחשבתן אל עבר מרחב מדומיין של חיים משפחתיים מאושרים. יכולת זו לדמיין עתיד טוב דרשה מהן להשתיק את הקול הפנימי שאינו מאמין כי אכן ניתן

יהיה להגשימו ולממשו בפועל. הן שפטו בחומרה את היסטוריית חייהן וראו בה תולדה של חוסר מזל וגורל אכזר, התביישו על כך קרה להן וניסו להעלים את הפרקים רוויי הכאב והצער בסיפורן. נחמה וכוח להתמודד עם המציאות הקשה שאבו המרואיינות מאותם רגעים שבהם הרגישו שוות וראויות, ובהם הזכירו לעצמן כי הן עושות כל מה שניתן על מנת להגשים את הערכים האישיים, המשפחתיים והחברתיים שהן מאמינות בהם.

השאיפה להיות אימא אחרת

הקשר (או אי הקשר) הטעון והלא מספק בין המרואיינות לאימהותיהן היווה תמה מרכזית בחווייתן את עצמן כאימהות טובות, שהונעה במידה ניכרת גם על ידי רצונן להיות אימהות שונות, טובות יותר מאימן. מרכזיותה של דמות האם בחוויית אימהותן נכחה גם בדבריהן של הנשים שגדלו ללא אם. הגעגוע לקשר שיכול היה להיות, והפנטזיה על כוחו למלא את הריק, הדגישו אף יותר את מרכזיותו ואת הכוחות הפועלים שטמונים בו. אייכנבאום ואורבאך (Eichenbaum & Orbach, 1983) הציעו כי הזהות המגדרית המשותפת לאימהות מתבטאת בשלושה אופנים מרכזיים: כל האימהות היו ועודן בנות בעצמן, כל הבנות גודלו על ידי אימהותיהן להיות לאימהות בעתיד וכל האימהות למדו מאימהותיהן שלהן על מקומן של הנשים בעולם. הספרות הפמיניסטית מקדישה מקום נרחב לרצונן של אימהות לתקן באימהותן, עבור ילדיהן, את שנפגם בילדותן, ומספקת הסבר תיאורטי דינמי-חברתי לדיאלוג המורכב המתקיים בין טיפול ומחויבות לדיכוי ביחסי אימהות – בנות בחברה פטריארכלית (Eichenbaum & Orbach, 1983; Jordan, Kaplan, Miller, Stiver, & Surrey, 1991; Miller, 1991; Rosenberger, 1998; Weitzman, 1984).

ראשיתה של התפתחות הזהות המגדרית של הילדה נעוצה ביחסי האובייקט הראשוניים, מערכות היחסים שלה עם העולם הרחב והאופן שאמה תופסת ומתייחסת אל נשיות ואל נשיותה שלה. חוויית העצמי המגדרי של נשים הינה כואבת ומפוצלת לעיתים, בעקבות העברת מסרים ביקורתיים מאם לבת ביחס לביטויי עצמיות הנתפסים כלא נשיים או כאסורים (Rosenberger, 1998). השותפות המגדרית בין אימהות לבנות עשויה לגרום לאם להזדהות עם בתה בעת הטיפול בה ולחוש כמי שיוצרת עצמה מחדש (ריץ', 1989; Miller, 1991; Flax, 1981; Chodorow, 1978, 1989). הזדהות זו עשויה להוביל להשלכת החלק הנוזק של האם, בדמותה כילדה קטנה, על בתה; זאת, כיוון שבתה מהווה עבורה ייצוג חיצוני של חלק זה בעצמה, שאליו למדה להתכחש. לכן, במצבים שבהם נדרשת האם לטפל בבתה, עלולות להתלוות להיענותה תחושות כעס, טינה ומורת רוח. דינמיקת קשר זו עלולה להיתרגם על ידי הבת למסר כי עליה לצמצם ולהתאים את רצונותיה לדרישות ולתגובות של אמה כדי לזכות

לטיפול מספק מצידה. כך הופכת מערכת היחסים בין האם לבת לקשר הראשון שבו הילדה לומדת להימנע ולהתעלם מרצונותיה (Eichenbaum & Orbach, 1983). כתוצאה מדינמיקה מתעתעת זו עם אימהותיהן, וכדי לזכות במענה לצרכיהן שיהיה עקבי יותר ממה שמספקות להן אימהותיהן, עלולות בנות ליצור, כבר בילדותן, עצמי המספק את עצמו. כפי שניתן היה לראות בסיפורי המרואיינות, לעצמאות כפויה זו נלווית פעמים רבות חוויית בדידות קשה.

המפגש בין זיכרונות ילדותן כבנות וחוויות היחסים עם אימהותיהן לבין חוויית עצמן כאימהות שונות או דומות להן, יצר בקרב המרואיינות דיאלוג פנימי עמוס קונפליקטים. הן חשו אכזבה על דמיוןן לאימהותיהן כפי שהבטיחו לעצמן לא להיות, והיו גאות על הזדמנויות שבהן פעלו אחרת או בדומה להן בחלקים שהעריכו. המודל התיאורטי שהוצע מספק הסבר לחוויית הקשר הטעונה של המרואיינות עם אימהותיהן, לתחושתן כי אם לא ידאגו לעצמן ולילדיהן אף אחד לא יעשה זאת, ולרצונן העז להיות אימהות שונות עבור ילדיהן. ייתכן כי העיסוק בזנות, שביטא קשר ומחויבות אימהית של המרואיינות לילדיהן, התאפשר בחלקן גם בעקבות למידה מוקדמת של הדחיקת הרצונות והצרכים האישיים שלהן על מנת לזכות בקבלה ואהבה של אחרים. באופן טרגי, הסחר לזנות היווה עבור חלקן מהלך אשר הרחיק אותן מחוויות הקשר והקרבה אל ילדיהן, שאליהן שאפו (Parrenas, 2001; Tacoli, 1999).

אימהות וזנות

הייצוגים החברתיים של אימהות וזנות נמצאים על הקצוות המנוגדים של רצף תפקידי המגדר הנשיים. קיומן הברזמני של המרואיינות בקצוות אלו העצים את פגיעותן ושקיפותן החברתית. המתח בין דמות המדונה – האם הטהורה והבתולית, לדמות הזונה – האישה המינית, המפתה והפרוצה, מהווה מרכיב חשוב בחייהן הנפשיים של נשים בכלל, אולם עבור אימהות בזנות הוא עלול להביא למצב של "סכיזופרניה חברתית" (Castaneda et al., 1996). כפי שעולה במחקרים נוספים (Avgerinos, 2006; McClelland, 2004; Sloss & Harper, 2004), הסכנה הגדולה ביותר למרואיינות בחשיפת עיסוקן בזנות הייתה האיום עליהן כאימהות, הן משום החשש לערעור הקשר עם ילדיהן והן שמא יילקחו מהן על ידי רשויות החוק (Dalla, 2002). כל המרואיינות הגדירו נחרצות את הגבולות הברורים שבהם מותר או אסור לדבר על עברן בזנות. גם בראיונות בלטה הקפדתן של כל המרואיינות להתייחס בנפרד אל כל אחד מהעולמות, כפי הנראה כדי למנוע את גלישתם של הפרטים בעלי הכוחות ההרסניים מתקופת הסחר והזנות אל תיאורי אימהותן. יחד עם זאת, עצם הסכמתן לשתף בסיפורן ולדבר אודות נקודות החיבור בין האימהות לזנות עומדת לכאורה בסתירה למגמה זו. אנו מבינות הסכמה זו כנובעת מרצונן לקבל הכרה

חיצונית ואפילו ציבורית בהיותן "אימהות טובות", ובכך גם בהיותן נשים "ראויות", על רקע השלילה לכאורה של אפשרות זו עבור נשים בזנות. לצד רצונן של המרואיינות לראות את מסלול הסחר והעיסוק בזנות כדרך לגיטימית ואף מעצימה להבטחת ההווה והעתיד של ילדיהן, ברי כי החוויות הטראומטיות שחוו בעת ההיא הותירו בהן סימנים וזיכרונות בלתי נמחים שחדרו אל מרחבי חוויית האימהות שלהן. האלימות הקשה הכרוכה במסלול הסחר והעיסוק בזנות יוצרת חוויות טרור, טראומה, נידוי וניכור (גור, 2008; Farley et al., 2003); ואלו מחלחלות אל מערכות היחסים השונות של האישה, החל מן הקשרים המשפחתיים הקרובים ועד הקשרים המופשטים עם קהילה ודת (הרמן, 1992; Gibson & Hartshorne, 1996). מנגנוני ניתוק המגנים על נשים בזנות ומאפשרים להן לשרוד (הרמן, 1992) נכחו גם בסיפוריהן של המרואיינות, וניתן היה לזהותם גם בריאיון עצמו. זאת בייחוד בעת הדיבור על תקופת הסחר והזנות ובחוסר השקט והמתח שהתלוו לדיבור על האימהות בצל הזנות, שדרש מהמרואיינות לחבר בין עולמות שהעדיפו בדרך כלל להשאיר מנותקים זה מזה.

השלכות להתערבות ולמחקרי המשך

זה לא שאת נולדת זונה. זה המצב שלך, כי אין לך ברירה. את קופצת מתקופה אחת לשנייה, משמה לשמה, מחפשת דרכים לעשות רק קצת יותר טוב את החיים שלך ושל הילד שלך. והכי חשוב שאת רואה את זה ולא שותקת. צריך לדבר על זה כי זה בעיה לא רק שלהם אלא גם שלנו. בכל העולם המצב של נשים כמוני גרוע ואי אפשר לשתוק יותר! אבל אם מדברים על זה, לפחות אני יודעת שאני לא לבד. זה קשה, אבל אני יודעת שהכי חשוב לדבר על ואם אנשים ירצו להבין אז יבינו ואם לא, זאת הבעיה שלהם. (מרינה)

בעקבות מחקר זה, אנו מבקשות בשמן של המרואיינות את העזרה שלהבנתנו הן רצו מאיתנו. הנשים הכירו והעריכו את שעשתה ישראל עבורן, את המאמצים הרבים שמשקיעים הגורמים המנסים להיטיב את מצבן (כדוגמת "מעגן", ארגונים לזכויות אדם וארגוני נשים בארץ ובחור"ל). הן הרגישו בנות מזל כיוון שלא כנשים נסחרות אחרות הן זכו לסיוע ולתמיכה מהמדינה. עם זאת ליוותה אותן ההרגשה כי הן דחויים ולא רצויות, והימצאותן כאן היא בחזקת חסד זמני. כיוון שמעמדן ניתן להן מתוקף הגדרתן כקורבנות סחר, זוהו ככאלה בכל מקום שהגיעו אליו ונאלצו להתמודד תדיר מול סיפורי העבר ותדמיתן כנשים שעסקו בזנות. האימהות שנפרדו מילדיהן והותירו אותם בארץ מוצאן חשו מואשמות על היותן אימהות מפקירות ונוטשות. לתפיסתן, הישארותן הממושכת בישראל, גם לאחר שוחררו מסרסוריהן, התפרשה על ידי אחרים כבחירה המעידה על כך שהן "אגואיסטיות" ואינן אוהבות את ילדיהן.

האימהות שילדו בישראל חשו חשודות בכך שבחרו להפוך לאימהות רק כדי לזכות בזכויות ובהטבות בגין הילד. כל המרואיינות ביקשו לחיות בישראל יחד עם ילדיהן ולקבל אזרחות ישראלית כדי שתוכלנה להפסיק לנדוד, להקים בית יציב ומשפחה טובה משל עצמן, ולממש את יכולותיהן וכישוריהן באמצעות לימודים ועבודה – "להיות נורמליות".

תמיכה באימהות אלו מחייבת יצירת מרחבים טיפוליים, אישיים או קבוצתיים, שבהם תתאפשר הקשבה לחוויית אימהותן המורכבת על ממדיה השונים: הורות יחידה, חיים בעוני והעדר מקורות תמיכה, השפעות מסלול הסחר והעיסוק בזנות, אימהות ממרחק, אימהות במדינה זרה, החיים בצל אלימות ודיכוי מגדרי והחיים בין "כאן לשם". תמה מרכזית העוברת כחוט השני בין רבדים אלו של חווייתן היא תלישות, בדידות וניכור. לפיכך, הכרחי שכל תהליכי ההתערבות עימן ייעשו בהקשר של מערכות יחסים מיטיבות ומגנות אשר יסייעו בהשבת האמון שלהן בזולת. לצורך זה חשוב להקשיב לסיפורן על רבדיו המרובים באופן שאינו שופט. אנו מאמינות כי יש בכוח הדיבור, ההקשבה, ההדהוד של סיפורי החיים הקשים ותחושת היחד בעת המפגש הטיפולי, ליצור מרחב שבו יוכלו הנשים להתקדם במסען לעבר שילוב בין ממדיה השונים של חווייתן וזהותן כנשים וכאימהות (הרמן, 1992; 1996; Gibson & Hartshorne, 2003; Farley et al., 2004; Briere & Jordan, 2004; Herman, 2003).

מחקר זה האיר היבטים שייחדו את חוויית האימהות של שמונה נשים שנסחרו לזנות ממדינות חבר העמים לישראל. מממצאי המחקר עולה כי בהיבטי חוויית האימהות ובדפוסי ההתמודדות יש שוני בין נשים שהיו אימהות טרם מסלול הסחר ובין נשים שילדו את ילדיהן בעקבות הפסקת העיסוק בזנות ו/או לאחריה. חשוב כי מחקר עתידי יעסוק בממדי החוויה של כל קבוצת אימהות באופן מובחן. מחקר עתידי יוכל להרחיב את ההתבוננות בחוויית האימהות של נשים בעלות נסיבות חיים דומות, וכן של נשים מרקעים שונים שנסחרו למדינות יעד אחרות. יש מקום להרחיב את חקר הצרכים והמענים הקונקרטיים שאימהות אלו זקוקות להם, ולפתח תוכניות טיפול מתאימות המלוות בהערכת התערבות לכל אורך תהליך הפיתוח והיישום שלהן. יש לשער שנקודת המבט האימהית תשתנה עם הזמן העובר מאז הפסקת הזנות ועם התבגרותם של הילדים, ומעקב אחר שינויים אלו מרתק וחיוני לפיתוח מענים המותאמים לצרכים המשתנים של הנשים ושל ילדיהן לאורך זמן. סוגיות ספציפיות שעלו במחקר זה, כגון: גבולות ההקרבה האימהית; טובת הילד מול רווחתה וטובתה של האם; הדיאלוג עם ייצוגי דמויות האם עבור האימהות; התמודדות עם סוד הזנות מול הילדים; המתח שבין דמויות ה"זונה" וה"מדונה" והמתח שבין "כאן" ל"שם" ראויים כולם להרחבה אמפירית ותיאורטית נוספת. על אף הניסיונות לצמצם את הגורמים העלולים לפגוע בהבנת נקודת המבט של

המרוויינות על אימהותן, ניתן לשער שממצאיו הוגבלו במידה כלשהי בשל השונות בשפה וברקע התרבותי שבין החוקרות והמרוויינות, וההכרות המוקדמת של החוקרת הראשונה עם המרוויינות. אנו מקוות כי בסופו של דבר הענקנו למרוויינות במה מכבדת לביטוי חווייתן וקולן באופן שבו רצו להישמע.

מקורות

- אלמוג, ש. (2008). נשים מופקרות. תל-אביב: משרד הביטחון.
- בריל, ע. (2003). הגורמים והמניעים להגירת עבודה של נשים פיליפיניות לישראל. עבודת מוסמך. אוניברסיטת תל-אביב.
- ברנן, ד. (2006). סקס תמורת ויזות: תיירות המין כקרח קפיצה להגירה בינלאומית. בתוך: ב. ארנרין וא.ר. הוכשילד (עורכות). האישה הגלובלית – מטפלות, עוזרות ועובדות מין בכלכלה החדשה (עמ' 199–217). תל-אביב: כבל.
- גור, ע. (2008). מופקרות: נשים בזנות. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- דבורקין, א. (2005). משגל. תל-אביב: כבל.
- הרמן ג. ל. (1992). טראומה והחלמה. תל-אביב: עם עובד.
- לבנקרון, נ. ודהאן, י. (2003). אשה עוברת לסוחר – סחר בנשים בישראל, 2003. תל-אביב: מוקד סיוע לעובדים זרים, אשה לאשה מרכז פמיניסטי חיפה, ומרכז אדוה.
- לקס, ח. (2000). נשים מוכות: דימוי עצמי ואימהות בעיני עצמן. עבודת מוסמך, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- מוצפי-האלר, פ. (2007). לקרוא את כל הוקס בישראל: פמיניזם רדיקלי, חשיבה ביקורתית ואחוות האחיות החדשה. בתוך: נ. ינאי, ת. אלור, א. לובין וח. נווה (עורכות). דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר (עמ' 581–618). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- נוה, א. (2006). אמהות ממרחק: חוויות האימהות של אסירות כחקר מקרה. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב.
- פלגיהקר, ע. (2005). מאימהות לאימהות. תל-אביב: עם עובד.
- פראנקל, ו. (1970). האדם מחפש משמעות. מבוא ללוגותרפיה. לוד: דביר.
- פרידמן, א. (1996). באה מאהבה. אינטימיות וכוח בזהות הנשית. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- פרידמן, א. (2007). אימהות בראי התיאוריה. בתוך: נ. ינאי, ת. אלור, א. לובין וח. נווה (עורכות). דרכים לחשיבה פמיניסטית: מבוא ללימודי מגדר (עמ' 189–239). רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.
- קרומר-נבו, מ. (2006). נשים בעוני – סיפורי חיים: מגדר, כאב, התנגדות. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
- ריץ, א. (1989). ילוד אשה. תל-אביב: עם עובד.
- שקדי, א. (2003). מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום. תל-אביב: רמות.
- Agustin, L. (2006). The disappearing of migration category: Migrants who sell sex. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 32, 29–47.
- Avgerinos, K. P. (2006). From vixen to victim: The sensationalization and normalization of prostitution in Post-Soviet Russia. *The Journal of Russian and Asian Studies*, 5, 17–39.
- Baca-Zinn, M. (1990). Family, feminism, and race. *Gender & Society*, 4, 68–82.
- Benjamin, J. (1990). An outline of intersubjectivity. *Psychoanalytic Psychology*, 7, 33–46.

- Bergen, R. K. (1993). Interviewing survivors of marital rape: Doing feminist research on sensitive topics. In C. M. Renzetti & R. M. Lee (Eds.), *Researching sensitive topics* (pp. 197–211). Newbury Park, CA: Sage.
- Briere, J., & Jordan, C. (2004). Violence against women: Outcome complexity and implications for assessment and treatment. *Journal of Interpersonal Violence, 19*, 1252–1276.
- Brooks, A. (2007). Feminist standpoint epistemology: Building knowledge and empowerment through women's lived experience. In S. N. Hesse-Biber & P. L. Leavy (Eds.), *Feminist research practice: A primer* (pp. 53–82). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Burkett, L. P. (1991). Parenting behaviors of women who were sexually abused as children in their families of origin. *Family Process, 30*, 421–434.
- Castaneda, X., Ortiz, V., Allen, B., Garcia, C., & Hernandez-Avila, M. (1996). Sex masks: Double life of female commercial sex workers in Mexico City. *Culture, Medicine, and Psychiatry, 20*, 229–247.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, N. (1989). *Feminism and psychoanalytic theory*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Collins, P. H. (1994). Shifting the center: Race, class, and feminist theorizing about motherhood. In D. Bassin, M. Honey, & M. M. Kaplan (Eds.), *Representations of motherhood* (pp. 129–146). New Haven, CT: Yale University Press.
- Cowen, C. P., & Cowen, P. A. (1992). *When partners became parents*. New York: Basic Books.
- Crandler, M., Senturia, K., Sullivan, M., & Shine-Thornton, S. (2005). “No way out”: Russian speaking women's experience with domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence, 2*, 940–958.
- Cubbins, L. A., & Vannoy, D. (2005). Socioeconomic resources, gender traditionalism, and wife abuse in urban Russian couples. *Journal of Marriage and the Family, 67*, 37–52.
- Dalla, R. L. (2000). Exposing the “pretty woman” myth: A qualitative investigation of the lives of female streetwalkers. *Journal of Sex Research, 37*, 344–353.
- Dalla, R. L. (2002). Night moves: A qualitative investigation of street-level sex work. *Psychology of Women Quarterly, 26*, 63–73.
- Dalla, R. L. (2006). “You can't hustle all your life”: An exploratory investigation of the exit process among street level prostituted women. *Psychology of Women Quarterly, 30*, 276–290.
- Department for Global Development (2003). *Poverty and trafficking in human beings: A strategy for combating trafficking in human beings through Swedish international development cooperation*. Stockholm, Sweden: Author.
- Eichenbaum, L., & Orbach, S. (1983). *Understanding women: A feminist psychoanalytic approach*. Middlesex, England: Basic Books.
- Engle, L. B. (2004). *The world in motion: Short essays on migration and gender*. Geneva, Switzerland: International Organization for Migration.

- Farley, M. (2003). *Prostitution, trafficking and traumatic stress*. Binghamton, New York: The Haworth Maltreatment & Trauma Press.
- Farley, M., & Barkan, H. (1998). Prostitution, violence, and post-traumatic stress disorder. *Women and Health, 27*, 33–48.
- Farley, M., & Kelly, M. (2000). Prostitution: A critical review of the medical and social sciences literature. *Women and Criminal Justice, 11*, 29–64.
- Farley, M., Cotton, A., Lynne, J., Zumbek, S., Spiwak, F., Reyes, M. E., Alvarez, D., & Sezgin, U. (2003). Prostitution and trafficking in nine countries: An update on violence and posttraumatic stress disorder. In M. Farley (Ed.), *Prostitution, trafficking and traumatic stress* (pp 33–74). Binghamton, New York: The Haworth Maltreatment & Trauma Press.
- Feiring, C., Taska, L., & Lewis, M. (1999). Age and gender differences in children's and adolescents' adaptation to sexual abuse. *Child Abuse & Neglect, 23*, 115–128.
- Flax, J. (1981). The conflict between nurturance and autonomy in mother–daughter relationships and within feminism. In E. Howell & M. Bayes (Eds.), *Women and mental health* (pp. 51–69). New York: Basic Books.
- Gibson, R. L., & Hartshorne, T. S. (1996). Childhood sexual abuse and adult loneliness and network orientation. *Child Abuse & Neglect, 20*, 1087–1093.
- Hare-Mustin, R. T., & Broderick, P. C. (1979). The myth of motherhood: A study of attitudes toward motherhood. *Psychology of Women Quarterly, 4*, 114–128.
- Herman, J. H. (2003). Hidden in plain sight: Clinical observations on prostitution. *Women and Health, 27*, 33–48.
- Hesse-Biber, S. N., & Leavy, P. L. (Eds.) (2007). *Feminist research practice: A primer*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Hondagneu-Sotelo, P., & Avila, E. (1997). “I’m here, but I’m there”: The meanings of Latina transnational motherhood. *Gender and Society, 11*, 548–571.
- International Organization for Migration (1998). *Information campaign against trafficking in women from Ukraine*. Geneva, Switzerland, Author.
- Jordan, J. V., Kaplan, A. G., Miller, J. B., Stiver, I. P., & Surrey, J. L. (1991). *Women's growth in connection: Writings from the Stone Center*. New York: Guilford.
- Kanji, S. (2004). The route matters: Poverty and inequality among lone mother households in Russia. *Feminist Economics, 10*, 207–225.
- Kartusch, A. (2001). *Reference guide for anti-trafficking legislative review*. Vienna, Austria: Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights.
- Kligman, G., & Limoncelli, S. (2005). Trafficking women after socialism: To, through, and from Eastern Europe. *Social Politics, 12*, 118–140.
- Lehati, M., & Aromaa, K. (2004). *Trafficking in women and children in Europe*. Helsinki: The European Institute for Crime Prevention and Control.
- Leidholdt, D. A. (2003). Prostitution and trafficking in women: An intimate relationship. In M. Farley (Ed.), *Prostitution, trafficking, and traumatic stress* (pp. 167–187). Binghamton, NY: The Haworth Maltreatment & Trauma Press.
- Liam, I. I. L. (1999). The challenge of migrant motherhood: The childrearing practices of Chinese first-time mothers in Australia. In P. Liamputtong (Ed.), *Asian mothers*,

- western birth: Pregnancy, childbirth, and childrearing: The Asian experience in an English-speaking country* (pp. 135–160). Melbourne: Ausmed.
- Liamputtong, P., & Naksook, C. (2003). Life as mothers in a new land: The experience of motherhood among Thai women in Australia. *Health Care for Women International, 24*, 650–668.
- MacKinnon, C. A. (1990). Sexuality, pornography and method: Pleasure under patriarchy. In C. R. Sunstein (Ed.), *Feminist and political theory*. Chicago: University of Chicago Press.
- McClelland, G. T. (2004). A qualitative study of the experience of mothers involved in street based prostitution and problematic substance use. *Journal of Research in Nursing, 13*, 437–447.
- McCormack, K. (2005). Stratified reproduction and poor women's resistance. *Gender & Society, 19*, 660–679.
- McLanahan, S. S., & Kelly, E. L. (1998). *The feminization of poverty: Past and future*. Princeton, NJ: Office of Population Research.
- Miller, J. B. (1991). The development of women's sense of self. In J. V. Jordan, A. G. Kaplan, J. B. Miller, I. P. Stiver, & J. L. Surrey (Eds.), *Women's growth in connection: Writings from the Stone Center* (pp 11–26). New York: Guilford.
- Mohanty, C. T. (1991). Under western eyes: Feminist scholarship and colonial discourses. In C. T. Mohanty, A. Russo, & L. Torres (Eds.), *Third world women and the politics of feminism* (pp. 51–80). Bloomington, IN: Indiana University Press.
- Parrenas, R. S. (2001). Mothering from a distance: Emotions, gender, and inter-generational relations in Filipino transnational families. *Feminist Studies, 27*, 361–390.
- Patton, M. Q. (2001). Evaluation, knowledge management, best practices, and high quality lessons learned. *American Journal of Evaluation, 22*, 329–336.
- Peled, E., & Barak-Gil, I. (in press). The mothering perceptions of women abused by their partner. *Violence Against Women*.
- Pheterson, G. (1990) The category prostitute in scientific inquiry. *Journal of Sex Research, 27*, 397–407.
- Pitkin, K., & Bedoya, R. (1997). Women's multiple roles in economic crisis. *Latin American Perspectives, 24*, 34–49.
- Raver, C., & Leadbeater, B. J. (1999). Mothering under pressure: Environmental, child, and dyadic correlates of self-efficacy among low-income women. *Journal of Family Psychology, 13*, 523–534.
- Rosenberger, J. B. (1998). Female kin: Function of the meta-identification of womanhood. In G. H. Fenchel (Ed.), *The mother-daughter relationship echoes through time* (pp. 63–78). London: Jason Aronson.
- Ross, C. A., Farely, M., & Schwartz, H. L. (2003) Dissociation among women in prostitution. In M. Farley (Ed.), *Prostitution, trafficking, and traumatic stress* (pp xi–xxii). Binghamton, NY: The Haworth Maltreatment & Trauma Press.
- Rowlingson, K., & McKay, S. (2005). Lone motherhood and socio-economic disadvantage: Insights from quantitative and qualitative evidence. *Sociological Review, 53*, 30–49.

- Ruddick, S. (1989). *Maternal thinking: Towards a politics of peace*. Boston, MA: Beacon Press.
- Ruscio, A. M. (2001). Predicting the child-rearing practices of mothers sexually abused in childhood. *Child Abuse & Neglect, 25*, 369–387.
- Schuetze, P., & Das Eiden, R. (2005). The relationship between sexual abuse during childhood and parenting outcomes: Modeling and direct pathways. *Child Abuse & Neglect, 29*, 645–659.
- Scoular, J. (2004). The 'subject' of prostitution: Interpreting the discursive, symbolic and material position of sex work in feminist theory. *Feminist Theory, 5*, 343–355.
- Silbert, M. H., & Pines, A. M. (1983). Early sexual exploitation as an influence in prostitution. *Social Work, 28*, 285–289.
- Sloss, C. M., & Harper, G. W. (2004). When street sex workers are mothers. *Archives of Sexual Behavior, 33*, 329–341.
- Tacoli, C. (1999). International migration and the restructuring of gender asymmetries: Continuity and change among Filipino labor migrants in Rome. *International Migration Review, 33*, 658–682.
- Van-Dan Akker, O., & Pattison, H. (2006). Cultural beliefs and practices related to infant health and development among Nigerian immigrant mothers in Italy. *Journal of Reproduction and Infant Psychology, 24*, 257–280.
- Van Hook, M. P., Gjermeni, E., & Haxhiymeri, E. (2006). Sexual trafficking of women: Tragic proportions and attempted solutions in Albania. *International Social Work, 49*, 29–40.
- Vlachova, B. (2005). *Women in an insecure world*. Geneva, Switzerland: Centre for the Democratic Control of Armed Forces.
- Wahab, S. (2004). Tricks of the trade: What social workers can learn about female sex workers through dialogue. *Qualitative Social Work, 3*, 139–160.
- Weitzman, L. (1984). Sex role socialization: A focus on women. In J. Freeman (Ed.), *Women: A feminist perspective* (pp. 157–321). Palo Alto, CA: Mayfield Publishing.
- Yea, S. (2005). When push comes to shove: Sites of vulnerability, personal transformation, and trafficked women's migration decisions. *SOJOURN, 20*, 67–95.